

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет

Потапова А. Г.

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ

Методичні розробки практичних робіт
для студентів географічного факультету денної та заочної форми навчання

Луцьк – 2012

УДК 911.3:332.1(477)(072)

ББК 65.049(4УКР)я73-9

П 64

Рекомендовано до друку методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 25 січня 2012 року)

Рецензенти:

Павліха Наталія Володимирівна - доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ільїн Леонід Володимирович - доктор географічних наук,
професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства
Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Потапова А. Г. Економічний потенціал регіону: методичні розробки
практичних робіт для студентів географічного факультету денної та
заочної форми навчання / А. Г. Потапова. - Луцьк: ПП Іванюк В. П.,
2012. - 81 с.**

Методичний посібник призначений для допомоги студентам
географічного факультету денної і заочної форми навчання у підготовці та
виконанні практичних робіт з курсу „Економічний потенціал регіону”, може
бути корисний для студентів та викладачів географічних факультетів
університетів.

УДК 911.3:332.1(477)(072)
ББК 65.049(4УКР)я73-9

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Структура залікового кредиту курсу.....	6

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ РОЗВИТКУ ПРОВІДНИХ ЛАНОК ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Практична робота № 1. Тенденції розвитку і структурні зміни в економіці України в період ринкових перетворень	7
Практична робота № 2. Трансформаційні процеси і регіональні відмінності у розвитку промисловості	11
Практична робота № 3. Регіональні відмінності розвитку паливно-енергетичного комплексу	16
Практична робота № 4. Динаміка розвитку агропромислового комплексу України	19
Практична робота № 5. Інвестиційна сфера регіонів.....	21
Практична робота № 6. Сучасні тенденції трансформації соціального розвитку України	25
Практична робота № 7, 8. Зовнішньоекономічна діяльність України.....	29

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ГОСПОДАРСТВІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Практична робота № 9. Специфіка розвитку господарства Західно-Поліського регіону	31
Практична робота № 10. Карпатський суспільно-географічний регіон та його конкурентні позиції	34
Практична робота № 11. Господарський розвиток Подільського регіону	36
Практична робота № 12. Особливості розвитку та структурні зміни в господарстві Столичного регіону.....	38
Практична робота № 13. Господарство Центрального регіону	41

Практична робота № 14. Особливості економічного потенціалу Північно-Східного регіону	44
Практична робота № 15. Господарський комплекс Придніпров'я	47
Практична робота № 16. Особливості розвитку та структура господарства Донецького регіону	50
Практична робота № 17. Своєрідність географічного положення і особливості розвитку Причорноморського регіону	53
Завдання та методичні рекомендації до виконання індивідуального навчально-дослідного завдання.....	57
Питання для підготовки до екзамену.....	67
Словник.....	70
Додатки.....	78
Література.....	80

ВСТУП

Навчальна дисципліна „Економічний потенціал регіону” розкриває чинники впливу на динаміку розвитку, зміни структури і територіальної організації національної економіки. Виявляє рівень розвитку і напрями трансформації господарства України в регіональному аспекті. Характеризує галузі спеціалізації та напрями вдосконалення структури господарства регіонів України.

Метою курсу є набуття студентами теоретичних і практичних знань про динаміку розвитку, зміни структури і територіальної організації економічних регіонів України. Важливим для курсу є виявлення рівнів розвитку і визначення економічного потенціалу регіонів.

Під час вивчення курсу „Економічний потенціал регіону” студенти повинні **знати:**

- теоретико-методологічну концепцію функціонування і розвитку регіонів України;
- особливості територіальної організації економіки регіонів;
- економічний потенціал регіонів України та їх напрями трансформації в господарському комплексі України;
- основні проблеми розвитку регіонів та пріоритетні напрями державної регіональної політики.

Під час вивчення курсу „Економічний потенціал регіону” студенти повинні **вміти:**

- розкрити чинники впливу на розвиток зміни структури і територіальної організації національної економіки;
- виявити рівень розвитку і напрями трансформації структури провідних ланок господарства України в регіональному аспекті;
- охарактеризувати галузі спеціалізації та напрями вдосконалення структури господарства регіонів України;
- розкрити географічні засади соціальної політики держави на регіональному рівні;
- обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку регіонів України.

Структура залікового кредиту курсу

№ п/п	Назва теми	Кількість навчальних годин				
		усього	лекції	практичні роботи	самостійна робота	індивідуальна робота
Змістовий модуль I. Трансформаційні процеси і регіональні відмінності розвитку провідних ланок господарства України						
1.	Тенденції розвитку і структурні зміни в економіці України в період ринкових перетворень	8	2	2	-	4
2.	Трансформаційні процеси і регіональні відмінності у розвитку промисловості	8	2	2	-	4
3.	Регіональні відмінності розвитку паливно-енергетичного комплексу	8	2	2	-	4
4.	Динаміка розвитку агропромислового комплексу України	10	2	2	-	6
5.	Інвестиційна сфера регіонів	10	2	2	-	8
6.	Сучасні тенденції трансформації соціального розвитку України	8	2	2	-	4
7.	Зовнішньоекономічна діяльність України	12	2	4	-	6
Змістовий модуль II. Особливості розвитку та структурні зміни в господарстві регіонів України						
8.	Особливості розвитку та структурні зміни в господарстві регіонів України:					
	а) Карпатський регіон	8	2	2	4	-
	б) Західно-Поліський регіон	12	4	2	4	-
	в) Подільський регіон	8	2	2	4	-
	г) Столичний регіон	8	2	2	4	-
	д) Центральний регіон	8	2	2	4	-
	ж) Північно-Східний регіон	8	2	2	4	-
	з) Придніпровський регіон	8	2	2	4	-
	і) Донецький регіон	8	2	2	4	-
	ї) Причорноморський регіон	8	2	2	4	-
9.	Висновки та рекомендації	4	2	-	2	-
	Всього	144	36	34	38	36

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ РОЗВИТКУ ПРОВІДНИХ ЛАНОК ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Практична робота № 1

Тема: Тенденції розвитку і структурні зміни в економіці України в період ринкових перетворень

Мета: вивчення особливостей динаміки і структури економіки України. Розвивати практичні вміння аналізувати статистичні показники, будувати картодіаграми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Україна у ХХІ столітті. Подолання тривалої економічної кризи.
2. Гострі проблеми соціально-економічного розвитку України, що викликані кризовою ситуацією.
3. Чинники, які впливають на структурну перебудову національної економіки.
4. Зміни галузевої структури національної економіки.
5. Аналіз територіально-галузевої структури валової доданої вартості.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати дані таблиці 1. Результати прокоментувати.

Таблиця 1

Економічні кризи окремих країн світу, %*

Країна	Скорочення обсягу ВВП	Скорочення обсягу продукції промисловості	Зростання кількості безробітних, разів
1	2	3	4
Криза 1929 – 1932 рр.			
США	-28	-46	8,3
Німеччина	-23	-39	2,9
Франція	-11	-26	23
Італія	-9	-14	3,3
Великобританія	-5	-5	2,3
Японія	-	-8	1,3
Криза 1943 – 1947 рр.			
США	-16	-26	3,4

Продовження табл. 1

1		2	3	4
Італія		-31	-58	3,3
Великобританія		-9	-	5,7
Японія		-44	-80	-
Кризи 70 – 90-х років				
Аргентина	1977-1978	-3	-12	1,6
	1987-1989	-7	-17	1,4
Бразилія	1980-1983	-7	-15	2,1
	1989-1991	-4	-9	-
Мексика	1981-1983	-5	-12	-
	1985-1987	-4	-5	-
Польща	1980-1982	-14	-15	-
	1988-1991	-18	-34	1,9
Чілі	1972-1975	-17	-34	4,7
	1981-1982	-14	-15	2,3
Україна	1990-1999	-60	-49	16,7
	2008-2009	-36	-29	1,4

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Показати динаміку зміни галузевої структури економіки України за чисельністю зайнятих. Письмово проаналізувати виявлені тенденції за період 1990-2010 рр. і зробити прогноз до 2020 року (джерело: табл. 2).

Таблиця 2

Зміни галузевої структури економіки України за чисельністю зайнятих*

Галузь економіки	Значення показників за роками, %			
	1990	1996	2001	2010
1	2	3	4	5
Наймані працівники підприємств	97,2	81,9	71,5	66,2
Промисловість	30,7	22,8	18,8	18,6
Сільське, лісове та рибне господарство	17,3	13,8	11,5	15,7
Будівництво	9,4	6,0	3,7	4,8
Транспорт і зв'язок	7,1	6,0	5,4	7,1
Торгівля, громадське харчування, матеріально-технічне постачання та збут	7,5	6,5	5,6	22,4
Житлово-комунальне господарство та невиробничі види побутового обслуговування	3,9	3,4	3,2	3,8
Охорона здоров'я, фізкультура і соціальне забезпечення	5,9	6,5	6,5	6,7
Освіта, культура, мистецтво та наукове обслуговування	11,8	10,8	9,9	8,1
Фінансування, кредитування, страхування	0,4	0,9	0,8	1,9

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
Апарат органів державного та господарського управління	1,6	3,0	4,2	5,2
Інші галузі	1,6	2,2	1,9	5,7
Інші зайняті економічною діяльністю	2,8	18,1	28,5	-
Всього зайнято	100,0	100,0	100,0	100,0

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Побудувати кругові діаграми у зміні галузевої структури економіки України за чисельністю зайнятих у 1990 та 2010 роках (джерело: табл. 2). Зробити висновки щодо трансформації структури економіки після 1990 року та спрогнозувати тенденції подальших зрушень у галузевій структурі економіки України.

ЗАВДАННЯ № 4. Скласти картодіаграму частки районів у валовій доданій вартості. Результати прокоментувати (джерело: табл. 3).

Таблиця 3

Частка регіонів у валовій доданій вартості України, 2010 р*

Регіон	Частка регіону	Рейтинг
Україна	100	
АРК	3,0	10
Вінницька	2,2	11
Волинська	1,4	22-23
Дніпропетровська	9,6	3
Донецька	12,4	2
Житомирська	1,6	17-18-19
Закарпатська	1,5	20-21
Запорізька	1,5	20-21
Івано-Франківська	1,9	13-14
Київська	3,6	9
Кіровоградська	1,4	22-23
Луганська	4,2	6
Львівська	3,9	7
Миколаївська	2,1	12
Одеська	4,7	5
Полтавська	3,7	8
Рівненська	1,6	17-18-19
Сумська	1,7	15-16
Тернопільська	1,2	24
Харківська	6,1	4
Херсонська	1,3	25
Хмельницька	1,7	15-16
Черкаська	1,9	13-14
Чернівецька	1,0	26
Чернігівська	1,6	17-18-19
м. Київ	19,7	1
м. Севастополь	0,7	27

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- макроструктура економіки; - ВВП;
- ВНП; - ВВП на душу населення.

Література для опрацювання

1. Безуглий В. В. Регіональна та соціальна географія світу : посібник / Безуглий В. В., Козинець С. В. – К.: ВЦ „Академія”, 2003. – 688 с.
2. Економіка зарубіжних країн : [навч. посібник] / А.П. Голюков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 464 с.
3. Економічна і соціальна географія світу : навч. посіб / [за ред. С. П. Кузика]. – Львів: Світ, 2002. – 672 с.
4. Історія сучасного світу : навч. посібник / [за ред. Горбаня Ю. А.]. – К.: Телепресінформ, 2001. – 228 с.
5. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
6. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.

Практична робота №2

Тема: Трансформаційні процеси і регіональні відмінності у розвитку промисловості

Мета: закріпити знання про структуру промисловості в Україні. З'ясувати регіональні відмінності у розвитку промисловості.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Структура галузей промисловості Україні в цілому.
2. Структура галузей промисловості по регіонах району.
3. Центри нафтопереробки.
4. Атомні і гідроелектростанції України.
5. Легка промисловість: виробництво тканин, трикотажних виробів, панчішно-шкарпетних, взуття.
6. Харчова промисловість: виробництво борошна, хліба і хлібобулочних виробів, цукру піску, м'яса, продукції з незбираного молока, тваринного масла, олії, сирів жирних, консервів.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати розподіл показників на душу населення ВВП в обласних регіонах країни. На контурній карті виділити групи регіонів з різними рівнями ВВП на душу населення. Дати необхідні пояснення (джерело: таблиця 4).

Таблиця 4

Показники на душу населення ВВП у регіонах (2010 р.)*

Регіон	ВВП в розрахунку на 1 особу, грн	Відсоток від середнього для країни
АРК	13933	70,3
Вінницька	12145	61,2
Волинська	11796	59,5
Дніпропетровська	27737	139,8
Донецька	23137	116,7
Житомирська	11419	57,6
Закарпатська	10081	50,8
Запорізька	20614	103,9
Івано-Франківська	12485	62,9
Київська	21769	109,8
Кіровоградська	13096	66,0
Луганська	16562	83,5

Продовження табл. 4

Львівська	14093	71,1
Миколаївська	17050	86,0
Одеська	20341	102,6
Полтавська	22337	112,6
Рівненська	11699	59,0
Сумська	13631	68,7
Тернопільська	10240	51,6
Харківська	21228	107,0
Херсонська	12256	61,8
Хмельницька	11780	59,4
Черкаська	14393	72,6
Чернівецька	9383	47,3
Чернігівська	13121	66,2
м. Київ	61088	308,0
м. Севастополь	16966	85,5
Україна	19832	100

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. За таблицею 5 охарактеризувати регіональні відмінності показників на душу населення валової доданої вартості (ВДВ) та їх динаміку впродовж 2006-2010 рр. Визначити місце регіону по ВДВ на душу населення за 2006-2010 рр. Як групуються регіони країни за цим показником рівня економічного розвитку?

Таблиця 5

Динаміка валової доданої вартості у регіонах України*

Регіон	У розрахунку на душу населення за роками (у фактичних цінах, грн.)				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
АРК	6460	8101	10574	13898	13933
Вінницька	5966	7328	9159	12061	12145
Волинська	6285	7397	9711	12340	11796
Дніпропетровська	11909	15239	20868	30918	27737
Донецька	12490	15725	20197	26028	23137
Житомирська	5554	6636	8485	11545	11419
Закарпатська	5373	6576	8452	10626	10081
Запорізька	10683	13369	18022	23232	20614
Івано-Франківська	6916	8157	10055	12940	12485
Київська	8673	10918	15033	20593	21769
Кіровоградська	6394	7723	9546	13515	13096
Луганська	8131	10085	13628	18338	16562
Львівська	6657	8351	10915	13902	14093
Миколаївська	7801	9769	12227	16175	17050

1	2	3	4	5	6
Одеська	8619	10379	13827	19638	20341
Полтавська	11574	14330	18500	22476	22337
Рівненська	6269	7724	9695	12217	11699
Сумська	6497	7848	10249	13622	13631
Тернопільська	4603	5819	7510	9688	10240
Харківська	9025	11353	15645	21294	21228
Херсонська	5713	6744	8122	11944	12256
Хмельницька	5764	7023	9100	11932	11780
Черкаська	6681	8209	10331	14581	14393
Чернівецька	4654	5650	7369	9771	9383
Чернігівська	6474	7714	10081	13213	13121
м. Київ	23130	28780	35210	49795	61088
м. Севастополь	7452	10079	12961	16592	16966
Україна	9372	11630	15496	20495	19832

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати рівень розвитку промисловості для регіонів України. Які регіони мають нині найвищу та найнижчу питому вагу промислової продукції? Побудувати картосхему рівня розвитку промисловості у регіонах (джерело: табл. 6).

Таблиця 6

Рівень розвитку промисловості у регіонах України*

Регіон	Питома вага промислової продукції, %	Рейтинг регіону у економічному розвитку, по ВДВ на душу населення
1	2	3
АРК	1,4	20
Вінницька	2,1	16
Волинська	0,6	22
Дніпропетровська	16,4	3
Донецька	20,7	2
Житомирська	1,3	19
Закарпатська	2,4	25
Запорізька	9,0	1
Івано-Франківська	2,2	12
Київська	7,3	7
Кіровоградська	0,8	23
Луганська	6,5	5
Львівська	3,0	17
Миколаївська	1,9	8
Одеська	2,0	15

Продовження табл. 6

1	2	3
Полтавська	4,7	4
Рівненська	2,4	10
Сумська	2,7	9
Тернопільська	0,8	21
Харківська	6,2	6
Херсонська	0,8	18
Хмельницька	2,1	11
Черкаська	1,8	14
Чернівецька	0,6	24
Чернігівська	1,6	13
Україна	100	

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. Побудувати картосхему регіонального розподілу іноземних інвестицій в основний капітал (2010 р.) та їх динаміку у регіонах впродовж 2005-2010 років. Охарактеризувати регіональний розподіл іноземних інвестицій в основний капітал в Україні та його динаміку впродовж 2005-2010 рр. (джерело: табл. 7).

Таблиця 7

Динаміка іноземних інвестицій в основний капітал у регіонах за період 2005-2010 рр.*

Регіон	Значення показників за роками, млн. грн.					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
АРК	365,0	150,0	351,0	394,0	658,0	362,0
Вінницька	3,5	16,1	124,1	95,4	48,9	13,3
Волинська	90,4	202,4	67,6	19,0	25,9	11,0
Дніпропетровська	578,0	184,0	253,0	127,0	195,0	21,0
Донецька	213,0	511,0	524,0	943,0	857,0	36,0
Житомирська	53,3	95,1	41,1	88,5	122,4	71,2
Закарпатська	71,7	67,6	102,3	57,3	156,7	108,1
Запорізька	5,0	30,0	266,0	252,0	55,0	213,0
Івано-Франківська	18,0	96,0	304,0	166,0	42,0	25,0
Київська	379,0	543,0	762,0	1632,0	1525,0	1165,0
Кіровоградська	108,6	111,0	57,8	36,4	36,0	29,5
Луганська	59,2	56,2	178,8	143,7	59,6	35,4
Львівська	468,2	194,7	303,0	791,7	435,0	154,4
Миколаївська	36,0	26,0	4,0	10,0	8,0	123,0
Одеська	553,0	282,0	228,0	627,0	400,0	130,0
Полтавська	57,0	92,0	144,0	396,0	265,0	93,0
Рівненська	1184,0	2144,0	2924,0	3672,0	2696,0	2316,0
Сумська	6,0	3,0	106,0	95,0	31,0	41,0

1	2	3	4	5	6	7
Тернопільська	9,0	27,0	28,0	37,0	11,0	58,0
Харківська	262,0	795,0	1699,0	340,0	92,0	22,0
Херсонська	29,3	63,1	70,8	91,8	166,1	11,2
Хмельницька	15,3	70,9	24,3	18,7	675,4	246,9
Черкаська	91,8	76,6	83,9	201,6	15,8	25,1
Чернівецька	14,0	58,3	5,5	55,7	28,3	15,6
Чернігівська	13,2	18,1	6,3	35,2	17,4	18,2
м. Київ	1069,0	586,0	796,0	691,0	812,0	319,0
м. Севастополь	91,2	181,7	72,6	19,3	36,2	39,2
Україна	4688,0	4583,0	6660,0	7591,0	6859,0	3429,0

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- концентрація; - централізація;
- спеціалізація; - галузі;
- група А; - група Б;
- ВВП; - ВДВ.

Література для опрацювання

1. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1990. – 360 с.
2. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / С. І. Іщук. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
3. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. Посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
4. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
5. Підгрушний Г. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / Г. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України: Заключний звіт по НДР. – К., 1999. – С. 35-47.
6. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
7. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000, – 680 с.

Практична робота №3

Тема: Регіональні відмінності розвитку паливно-енергетичного комплексу

Мета: розширити знання студентів про паливно-енергетичний баланс регіонів України та його структуру. Вивчити географію розміщення та розвитку основних галузей енергетичної промисловості регіонів України. Розвивати вміння та навички складання картодіаграм, угазальнювати інформацію та робити висновки.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Шляхи розвитку економіки регіонів.
2. Нафтова, газова промисловість України.
3. Вугільна промисловість України.
4. Проблеми та перспективи розвитку паливної промисловості.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. На контурній карті позначити основні родовища нафти і природного газу, а також вугільні басейни України (джерело: карти атласу, табл. 8).

Таблиця 8

Основні родовища нафти, природного газу та вугілля

Видобуток		
вугілля (басейн)	нафти (область)	природного газу (родовище)
Донецький, кам'яне; Львівсько-Волинський, кам'яне; Дніпровський, буре.	Бориславське, Улично-Орівське, Лопушнянське (Львівська); Долина, Надвірна (Івано-Франківська); Гнідинцівське, Прилуцьке, Качанівське, Лесяківське та ін. (Чернігівська); Охтирське, Качанівське, Рибальське (Сумська); Сагайдацьке, Зачепилівське, Радченківське та ін (Полтавська).	Прикарпаття: Дашава, Більче-Волиця, Калуш, Рудки та ін.; Північно-Східний регіон: Шебелинське, Сфремівське, Кегичівське, Машівське, Хрестищенське та ін.; Карпатський регіон: Рудківське, Угерське; Північно-Західний регіон: Локачинське; Крим та ін.
Родовища бурого вугілля (область)	Родовища нафтогазові (область)	
Болградське (Одеська), Ватутіне (Черкаська), Верхньодніпровське (Дніпропетровська), Золочівське (Львівська). Коростишівське (Житомирська), Олександрійське (Кіровоградська).	Диканське (Полтавська), Бабчинське. Битків-Пасічне (Івано-Франківська) та ін.	

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізувати динаміку видобутку в Україні кам'яного вугілля, нафти і природного газу в 1990-2010 рр. Побудувати стовпчикові діаграми видобутку вугілля, нафти і природного газу у 1990, 1995, 2000 і 2010 рр. (джерело: табл. 9).

Таблиця 9

Видобуток окремих видів палива в Україні, млн. т*

Рік	Нафта, в т.ч. і газовий конденсат	Газ млрд.м ³	Вугілля			Видобуток вугілля відкритим способом	Виробництво вугільних брикетів	Паливний торф (умовної вологості)
			кам'яне	буре	всього			
1990	5,3	28,1	155,5	9,3	164,8	6,5	4,0	1,6
1991	4,9	24,3	128,4	7,2	135,6	5,3	2,8	1,7
1994	4,2	18,3	91,8	2,6	94,6	2,2	0,8	1,3
1995	4,1	18,2	81,5	2,3	83,8	2,0	0,6	1,1
1996	4,1	18,4	68,9	1,6	70,5	1,3	0,3	0,8
1997	4,1	18,1	75,5	1,4	76,9	1,3	0,3	0,7
1998	3,9	18,0	75,8	1,4	77,2	1,3	0,2	0,6
1999	3,8	18,1	80,5	1,2	81,7	1,0	0,2	0,5
2000	3,7	17,8	-	-	81,0	-	-	-
2005	4,4	20,8	-	-	60,4	-	-	0,6
2010	3,6	19,8	-	-	55,0	-	-	0,4

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Побудувати графік виробництва електроенергії в Україні у 1990-2010 рр. Зробити висновки (джерело: табл. 10).

Таблиця 10

Потужність електростанцій, виробництво електроенергії в Україні*

Рік	Електростанції						Усі електростанції	
	Гідрові		Теплові		Атомні		Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год
	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год		
1990	4,7	10,7	37,1	211,6	13,8	76,2	55,6	298,5
1994	4,7	12,3	-	-	-	-	55,2	202,9
1995	4,7	10,2	36,6	113,3	12,6	70,5	53,9	194,0
1996	4,7	8,8	36,5	94,6	12,8	79,6	54,0	183,0
1997	4,7	10,0	36,3	88,5	12,8	79,5	53,9	178,0
1998	4,7	15,9	36,3	81,7	12,8	75,2	53,8	172,8
1999	4,7	14,5	36,4	85,5	12,8	72,1	53,9	172,1
2000	4,7	11,5	36,3	82,6	11,8	77,3	52,9	171,4
2002	4,7	12,5	34,9	84,7	12,8	88,8	52,6	186,1
2010	5,1	13,2	35,0	86,5	13,8	89,2	54,0	188,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначити великі електростанції України (джерело: карти атласу, табл. 11).

Таблиця 11

Основні електростанції України

АЕС (потужність, млн. кВт)	ДРЕС (області)
Рівненська(818)	Вуглегірська, Старобешівська, Курахівська,
Південноукраїнська (2000)	Слов'янська (Донецька),
Запорізька (2000)	Бурштинська (Івано-Франківська),
Хмельницька (2000)	Запорізька (Запорізька),
ГЕС	Криворізька, Придніпровська
Дніпровська (Дніпрогес)	(Дніпропетровська),
Кременчуцька	Зміївська (Харківська),
Каховська	Ладижинська (Вінницька),
Дніпродзержинська	Трипільська (Київська)
Канівська	ТЕЦ
Дніпропетровська	Київська ТЕЦ-5; Дарницька (м. Київ)
ГЕС-ГАЕС	Київська ТЕЦ-6; Харківська ТЕЦ-5
Теребле-Ріцька, Дністровська	Одеська, Калуська, Краматорська та ін.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- мінеральні ресурси;
- нафто-газоносні провінції;
- назвати і показати найбільші вугільні басейни України;
- назвати і показати газопроводи, які пролягають через територію регіонів.
- природно-ресурсний потенціал;
- альтернативна енергетика;

Література для опрацювання

1. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с
2. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
3. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / [за ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка]. – К. : Українські енциклопедичні знання, 2001. – 400 с.
4. Соціально-економічна географія України : навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
5. Сніжко С. В. Менеджмент у паливно-енергетичному комплексі: навч. посібник / Сніжко С. В., Великих К. О. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 344 с.
6. Міністерство вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mvp.gov.ua.
7. Міністерство палива та енергетики України (Мінпаливенерго) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mpe.kmu.gov.ua.

Практична робота №4

Тема: Динаміка розвитку агропромислового комплексу регіонів України

Мета: проаналізувати головні закономірності сучасного розвитку АПК регіонів України. Вивчити особливості розміщення галузей сільського господарства по регіонах країни.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Структура АПК.
2. Географія розміщення галузей сільського господарства по регіонам.
3. Продовольча проблема та шляхи її вирішення.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Скласти схему АПК і зазначити роль та значення кожного із структурних компонентів.

ЗАВДАННЯ № 2. На контурну карту України нанести провідні регіони по вирощуванню пшениці, цукрового буряку, картоплі, льону, соняшнику, сої, овочів. Проаналізувати динаміку валових зборів сільськогосподарських культур в Україні у 1990-2010 рр. (джерело: табл. 12, матеріали лекції, карти атласу).

Таблиця 12

Валовий збір сільськогосподарських культур в Україні, тис. т*

Культура	Значення показника за роками у господарствах усіх категорій									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1999	2000	2005	2010
Зернові	51009	38674	38537	45623	35497	24571	24581	24459	38016	39271
-пшениця озима та яра	30374	21155	19507	21831	13857	13547	13585	10197	18699	16851
-жито озиме та яре	1260	982	1158	1180	942	1094	919	966	1053	465
-ячмінь озимий та ярий	9169	8047	10106	13550	14509	5726	6425	6812	8975	8485
-кукурудза на зерно	4737	2851	3786	1539	1837	1837	1737	3848	7167	11953
-овес	1301	945	1246	1479	1385	731	760	881	791	459
-просо	338	338	226	294	158	115	496	426	141	117
гречка	420	373	351	528	342	301	222	481	275	134
-рис	118	102	92	68	79	82	64	90	93	148
-зернобобові	3266	1965	2986	2898	2636	1122	628	652	758	592
Цукрові буряки	44264	36168	28783	33717	28138	23009	14064	13199	15468	13749
Соняшник	2571	2311	2127	2075	1569	2123	2794	3457	4706	6772
Льон-довгунець	108	106	105	73	49	18	6	8	13	0,4
Соя	99	135	76	61	31	15	45	64	613	1680
Картопля	16732	20277	21009	16102	18410	18410	12723	19838	19462	18705
Овочі	6666	5932	5310	6055	5142	5070	5324	5821	7295	8122

ЗАВДАННЯ № 3. Зробити аналіз динаміки поголів'я худоби в Україні у 1990-2010 рр. та на контурну карту нанести провідні регіони по розведенню ВРХ (джерело: табл. 13, матеріали лекції, карти атласу). Письмово пояснити географію розміщення.

Таблиця 13

Поголів'я худоби в Україні, тис, голів*

Роки	1990	1995	1999	2000	2005	2009	2010
Господарства усіх категорій							
Велика рогата худоба	24623	17557	10626	9424	6514	4826	4494
Зокрема корови	8378	7531	5431	4958	3635	2736	2631
Свині	19427	13144	10073	7652	7035	7577	7960

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. Виділити чинники, які впливають на глобальну продовольчу проблему.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- структура АПК; - інтенсивне сільське господарство;
- назвати та показати провідні регіони по вирощуванню пшениці, цукрового буряку, картоплі, льону, соняшнику, сої, овочів.

Література для опрацювання

1. Аграрне право : підручник / [за ред. В.З. Янчука]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 720 с.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформ.-аналіт. зб. / [За ред П.Т.Саблука та ін.]. – Вип. 6. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. - К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Географія агропромислових комплексів: Навч. Посібник / М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Провотар. – К. : Либідь, 1997. – 198 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000, – 680 с.

Практична робота № 5

Тема: Інвестиційна сфера регіонів

Мета: проаналізувати головні закономірності розвитку інвестиційної сфери регіонів України. Вивчити особливості розміщення інвестицій по регіонах країни.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Визначення поняття „інвестиції”.
2. Переваги та недоліки інвестування в Україні.
3. Ризики інвестування в Україні.
4. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості України.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати динаміку інвестицій в основний капітал у регіонах України (джерело: табл. 14). Виділити групи регіонів з найбільшим і найменшим обсягами інвестицій, скласти картосхему.

Таблиця 14

Обсяги та динаміка інвестицій в основний капітал у регіонах України*

Регіон	Значення показників за роками (у фактичних цінах, млн. грн.)				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
АРК	4684	7007	8655	5536	6781
Вінницька	2494	4136	4752	2670	3754
Волинська	1839	2867	3489	2415	1740
Дніпропетровська	10737	14874	18063	13254	12570
Донецька	11728	16898	22136	12985	11072
Житомирська	1546	2442	3646	2299	3019
Закарпатська	2019	2642	3303	1915	2170
Запорізька	3896	6407	7459	4650	7336
Івано-Франківська	2620	4006	5950	3447	4262
Київська	7032	12658	16921	9955	11263
Кіровоградська	1777	2482	3048	2766	2440
Луганська	5538	9754	9000	4378	4705
Львівська	5875	8287	10799	6708	8061
Миколаївська	3118	3699	4333	4022	3775
Одеська	7339	10500	12484	9959	8009
Полтавська	4760	6672	8840	7691	7317
Рівненська	2144	2924	3672	2696	2316
Сумська	1508	2435	3015	2185	2223

1	2	3	4	5	6
Тернопільська	1214	1979	2843	1428	2109
Харківська	7957	12051	11819	8315	7301
Херсонська	1503	2322	3929	2087	1684
Хмельницька	2075	3135	4849	3471	2912
Черкаська	3304	4236	5128	3040	2797
Чернівецька	1451	2332	3733	2602	1991
Чернігівська	1520	2422	3053	1588	1756
м. Київ	24858	38230	46574	28228	25822
м. Севастополь	718	1089	1588	1487	1653
Україна	125254	188486	233081	151777	150667

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. На контурній карті побудувати стовпчикові діаграми за показниками інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в окремих адміністративних областях та АРК (джерело: табл. 15). Дати оцінку (на загальному фоні) інвестиційного стану у вашій області. Відмітити області, які мають найгірші показники інвестицій в основний капітал.

Таблиця 15

**Структура інвестицій в основний капітал
за видами економічної діяльності (січень-вересень 2011 р.)***

Регіон	Відсотків до загального обсягу інвестицій для регіону							
	промисловість	сільське господарство	транспорт і зв'язок	будівництво	готелі та ресторани	освіта	комунальне господарство	охорона здоров'я
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АРК	71,5	2,7	6,9	0,5	5,1	0,4	0,7	0,9
Вінницька	27,6	33,1	10,6	1,2	0,6	0,6	0,5	2,5
Волинська	36,0	9,1	10,6	1,0	0,7	1,8	1,0	1,4
Дніпропетровська	57,0	7,7	17,8	0,9	0,3	0,2	1,3	0,2
Донецька	54,2	4,2	14,2	8,6	2,1	0,2	2,4	0,5
Житомирська	66,7	5,7	11,8	0,5	0,6	0,5	0,9	0,8
Закарпатська	42,1	1,4	8,4	1,4	3,2	1,6	2,0	2,0
Запорізька	72,9	10,0	4,8	0,8	1,3	0,3	1,2	1,1
Івано-Франківська	37,9	6,9	6,3	1,7	2,4	1,6	2,2	2,6
Київська	37,7	7,6	25,4	0,8	1,1	0,1	10,2	0,9
Кіровоградська	42,5	31,1	10,1	0,9	0,1	0,5	0,2	0,4
Луганська	73,7	4,7	4,6	3,0	0,4	0,4	0,4	2,0

Продовження табл. 15

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Львівська	19,3	6,3	35,5	0,8	1,8	0,8	12,3	1,8
Миколаївська	34,0	17,2	29,2	1,1	1,0	0,5	0,5	0,5
Одеська	17,1	9,1	31,6	1,2	1,7	1,5	9,2	0,8
Полтавська	61,5	9,2	17,3	1,9	0,3	0,4	0,3	0,2
Рівненська	42,0	7,7	7,1	1,1	0,2	2,6	2,0	1,2
Сумська	54,0	16,4	9,0	0,3	0,4	0,8	0,6	0,9
Тернопільська	11,7	18,0	3,4	1,0	0,7	0,9	0,1	0,2
Харківська	34,7	8,4	26,4	1,8	5,3	2,8	2,2	0,7
Херсонська	40,0	23,8	10,9	0,4	0,9	0,4	4,6	1,2
Хмельницька	55,6	15,4	3,8	1,1	0,7	0,5	0,5	0,9
Черкаська	30,9	27,5	16,4	1,5	0,3	0,7	0,9	3,5
Чернівецька	44,8	6,1	2,3	7,9	2,0	4,1	0,4	1,1
Чернігівська	32,5	26,9	8,1	0,7	0,9	1,3	2,0	0,4
м. Київ	10,5	0,0	17,4	10,5	3,7	1,2	9,2	0,9
м. Севастополь	10,1	1,5	2,9	21,0	4,4	2,6	7,7	1,0
Україна	39,7	8,1	16,1	3,6	2,1	0,8	4,1	0,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати показники інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування (джерело: табл. 16). Побудувати кругові діаграми. Пояснити, які соціально-економічні причини призвели до скорочення інвестування.

Таблиця 16

Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування у 2010 р., %*

Регіон	За рахунок						
	коштів державного бюджету	коштів місцевого бюджету	власних коштів підприємств та організації	кредитів банків та інших позик	коштів іноземних інвесторів	коштів населення на власне	інші джерела фінансування
1	2	3	4	5	6	7	8
АРК	2,0	1,3	42,5	40,8	4,2	7,5	1,7
Вінницька	0,5	2,4	61,8	15,1	0,6	15,7	3,9
Волинська	11,2	5,5	47,5	2,4	0,6	26,9	5,9
Дніпропетровська	1,1	1,4	71,6	19,7	0,2	3,7	2,3
Донецька	8,4	3,0	72,6	10,1	0,3	5,0	1,6
Житомирська	1,8	2,2	34,6	42,5	2,4	14,3	2,2
Закарпатська	6,0	4,8	34,8	11,8	5,0	31,4	6,2
Запорізька	2,6	1,3	44,3	43,7	2,9	3,0	2,2
Івано-Франківська	4,2	4,3	47,0	8,7	0,6	26,9	8,3

1	2	3	4	5	6	7	8
Київська	4,0	1,0	39,9	7,9	10,3	25,9	11,0
Кіровоградська	6,8	1,8	68,0	4,0	1,2	9,8	8,4
Луганська	6,8	4,6	69,5	10,5	0,8	5,3	2,5
Львівська	16,4	1,9	49,3	9,4	1,9	17,0	4,1
Миколаївська	2,8	2,2	69,0	15,9	3,3	5,0	1,8
Одеська	3,1	3,9	56,8	14,7	1,6	13,6	6,3
Полтавська	0,7	1,4	79,8	8,8	1,3	6,3	1,7
Рівненська	1,9	4,9	45,8	19,9	1,8	22,5	3,2
Сумська	1,8	4,7	63,7	6,3	1,9	19,5	2,1
Тернопільська	2,0	1,3	41,4	15,5	2,8	32,6	4,4
Харківська	7,6	2,6	72,8	3,8	0,3	9,0	3,9
Херсонська	4,2	3,0	48,5	10,9	0,7	23,7	9,0
Хмельницька	3,3	2,0	35,8	22,4	8,5	20,4	7,6
Черкаська	6,3	2,8	56,4	13,7	0,9	13,0	7,0
Чернівецька	10,9	4,2	34,5	6,0	0,9	40,6	2,9
Чернігівська	2,9	2,6	65,6	6,6	1,0	18,2	3,1
м. Київ	11,7	4,2	49,1	14,7	1,2	11,5	7,6
м. Севастополь	1,8	2,7	35,0	6,2	2,4	28,3	23,6
Україна	6,3	2,9	55,7	13,7	2,3	13,8	5,3

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- фінансові інвестиції; прямі інвестиції; іноземні інвестиції;
- валові інвестиції; чисті інвестиції; реальні інвестиції.

Література для опрацювання

1. Балабанов Г. В. Територіальний соціально-економічний моніторинг в Україні / Г. В. Балабанов, В. В. Вишневський. – К. : Ін-т географії НАН України, 2001. – 48 с.
2. Бандур С. І. Структурна трансформація економіки України: тенденції, соціальні наслідки, перспективи / Бандур С. І., Заєць Т. А., Фащевський М. І. – К. : РВПС України НАН України, 1999. – 268 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Інвестування: підручник / [В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, О. П. Корда]. – К. : Знання, 2008. – 452 с.
5. Качаєв Ю. Д. Рейтинг інвестиційної привабливості міст України крізь призму приватизаційних процесів у 2000 році / Ю. Д. Качаєв // Економічні есе. – К., 2001. – Вип. 2(10). – С. 68-81.
6. Хрущ Н. А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології : монографія / Н. А. Хрущ. – Хмельницький : ХНУ, 2004. – 309 с.

Практична робота № 6

Тема: Сучасні тенденції трансформації соціального розвитку України

Мета: проаналізувати соціально-економічні процеси життєдіяльності населення. Розвивати уміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Трудова діяльність населення.
2. Демовідтворювальна діяльність населення.
3. Споживча діяльність населення.
4. Поселенська діяльність населення.
5. Соціоприродна діяльність населення.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Простежити динаміку трансформаційних процесів щодо чисельності населення в регіонах України. Згрупувати регіони України за рівнем їх чисельності населення. Побудувати картосхему (джерело: табл. 17).

Таблиця 17

Динаміка чисельності населення України*

Регіон	Кількість наявного населення на початок року, тис. чол.			Питома вага регіону в Україні за роками, %		
	2001	2006	2011	2001	2006	2011
1	2	3	4	5	6	7
АРК	2489,1	1983,8	1963,2	5,0	4,2	4,3
Вінницька	1799,1	1701,6	1640,3	3,6	3,6	3,6
Волинська	1054,2	1040,4	1037,1	2,1	2,2	2,3
Дніпропетровська	3578,0	3447,2	3334,8	7,5	7,3	7,3
Донецька	4893,6	4622,9	4429,9	10,0	9,8	9,7
Житомирська	1420,5	1330,1	1278,4	2,9	2,8	2,8
Закарпатська	1282,0	1245,5	1247,5	2,6	2,6	2,7
Запорізька	1983,9	1861,0	1800,3	4,0	4,0	3,9
Івано-Франківська	1453,7	1388,9	1379,6	2,9	2,9	3,0
Київська	1795,3	1763,8	1717,5	3,6	3,7	3,7
Кіровоградська	1152,9	1067,2	1009,3	2,3	2,3	2,2
Луганська	2607,4	2409,1	2289,6	5,3	5,1	5,0
Львівська	2703,3	2577,1	2543,9	5,5	5,5	5,6
Миколаївська	1286,8	1219,6	1182,6	2,6	2,6	2,6
Одеська	2491,7	2402,2	2388,2	5,1	5,1	5,2

1	2	3	4	5	6	7
Полтавська	1660,2	1554,9	1486,6	3,4	3,3	3,2
Рівненська	1184,4	1156,5	1152,6	2,7	2,5	2,5
Сумська	1318,8	1226,3	1160,6	2,7	2,6	2,5
Тернопільська	1151,1	1112,1	1083,6	2,3	2,4	2,4
Харківська	2940,7	2829,0	2753,6	6,0	6,0	6,0
Херсонська	1213,0	1126,5	1087,7	2,5	2,4	2,4
Хмельницька	1447,2	1373,4	1326,4	2,9	2,9	2,9
Черкаська	1435,2	1341,5	1284,7	2,9	2,8	2,7
Чернівецька	929,2	908,2	904,1	1,9	1,9	2,0
Чернігівська	1267,6	1168,4	1097,3	2,6	2,5	2,4
Україна	49291,2	46929,5	45760,1	100,0	100,0	100,0

*Розраховано і складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Охарактеризувати амплітуду доходів на душу населення та розмірів середньомісячної заробітної плати в обласних регіонах країни впродовж 2005 – 2010 років. Дати необхідні пояснення. Розрахувати коливання рівня заробітної плати у регіонах у 2005 – 2010 роках. Побудувати стовпчикові діаграми (джерело: табл. 18).

Таблиця 18

Середньомісячна заробітна плата працівників*

Адміністративно-територіальна одиниця	Значення показників за роками, грн.					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
АРК	730	952	1220	1609	1707	1991
Вінницька	597	793	1028	1404	1511	1782
Волинська	591	773	1013	1380	1427	1692
Дніпропетровська	913	1139	1455	1876	1963	2369
Донецька	962	1202	1535	2015	2116	2549
Житомирська	602	793	1033	1404	1493	1785
Закарпатська	665	868	1091	1453	1562	1846
Запорізька	860	1091	1394	1812	1843	2187
Івано-Франківська	718	923	1180	1543	1627	1927
Київська	811	1058	1362	1852	1987	229
Кіровоградська	624	819	1054	1428	1537	1815
Луганська	805	1022	1323	1769	1873	2271
Львівська	713	923	1183	1570	1667	1941
Миколаївська	744	955	1202	1621	1806	2122
Одеська	768	966	1226	1633	1787	2046
Полтавська	758	961	1243	1661	1733	2102
Рівненська	685	888	1133	1523	1614	1960
Сумська	663	857	1098	1472	1593	1866

1	2	3	4	5	6	7
Тернопільська	553	727	943	1313	1412	1659
Харківська	759	974	1215	1679	1804	2060
Херсонська	625	800	1017	1375	1482	1733
Хмельницька	584	792	1045	1429	1521	1786
Черкаська	642	846	1085	1459	1532	1835
Чернівецька	621	819	1051	1402	1523	1772
Чернігівська	602	790	1016	1370	1465	1711
м. Київ	1314	1729	2300	3074	3161	3431
м. Севастополь	803	1005	1302	1726	1882	2167
Україна	806	1041	1351	1806	1906	2239

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати рівень безробіття в обласних регіонах країни та його динаміку впродовж 2005 – 2010 років. Визначити регіони з найвищими, найнижчими показниками рівня безробіття. Виділити групи регіонів з показниками, які мають нижчий і вищий загальнодержавного рівень безробіття (джерело: табл. 19). Розрахувати темпи приросту до попереднього року.

Таблиця 19

**Динаміка рівня безробіття по регіонах у 2005-2010 роках
(за методологією МОП)***

Адміністративно-територіальна одиниця	Рівень безробіття у % до економічно активного населення у віці 15-70 р.					
	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
АРК	5,5	5,1	4,6	4,7	6,8	6,2
Вінницька	6,8	6,6	6,1	6,4	10,6	10,0
Волинська	8,9	8,8	8,1	8,3	9,4	8,5
Дніпропетровська	5,5	5,1	5,0	5,1	7,8	7,1
Донецька	6,2	5,7	5,6	5,7	9,4	8,4
Житомирська	9,8	9,1	8,6	8,7	10,7	9,8
Закарпатська	7,0	7,1	6,3	6,4	9,9	8,7
Запорізька	6,9	6,4	6,0	6,0	8,1	7,5
Івано-Франківська	8,8	8,3	8,0	7,9	9,0	8,2
Київська	6,6	6,2	5,9	5,8	8,1	7,3
Кіровоградська	8,8	8,3	8,1	8,0	9,9	8,9
Луганська	7,8	7,2	6,6	6,6	7,7	7,2
Львівська	5,4	5,1	7,7	7,6	8,5	7,8
Миколаївська	9,3	8,9	8,5	8,3	9,3	8,4
Одеська	5,4	5,1	4,4	4,5	6,8	6,1

Продовження табл. 19

1	2	3	4	5	6	7
Полтавська	7,3	7,0	6,6	6,5	10,2	9,7
Рівненська	9,7	9,3	9,0	8,8	12,7	11,4
Сумська	7,6	7,8	7,5	7,4	11,1	10,6
Тернопільська	9,1	9,2	8,6	8,8	11,3	10,5
Харківська	6,6	6,1	5,4	5,3	7,7	7,2
Херсонська	8,9	8,8	8,3	8,3	9,5	8,6
Хмельницька	8,7	8,6	8,1	8,0	9,5	8,6
Черкаська	9,8	8,9	8,3	8,2	10,8	9,9
Чернівецька	9,8	9,3	8,6	8,4	9,4	8,5
Чернігівська	7,9	8,3	7,7	7,6	11,1	10,5
м. Київ	4,3	3,5	3,1	3,1	6,5	5,8
м. Севастополь	3,4	4,0	3,3	3,7	3,7	6,0
Україна	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- безробіття;
- населення;
- депопуляція;
- темпи приросту;
- трудові ресурси;
- економічно активне населення.

Література для опрацювання

1. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : [колективна науково-аналітична монографія] / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
2. Майданік І. П. Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав / І. П. Майданік. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 176 с.
3. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М.Лібанової. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. — 248 с.
4. Населення України. Трудова еміграція в Україні : [колективна монографія] / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
5. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні: монографія / С. В. Ничипоренко. – Умань: Сочінський, 2011. – 217 с.
6. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : [колективна монографія] / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

Практична робота № 7, 8

Тема: Зовнішньоекономічна діяльність України

Мета: Ознайомити студентів з основними принципами зовнішньоекономічної діяльності України. Вивчити просторове розміщення країн-членів ЄС.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Принципи зовнішньоекономічної діяльності України.
2. Зовнішні зв'язки України.
3. Основні напрями зовнішньоекономічної діяльності.
4. Країни-члени ЄС.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати письмово динаміку обсягів експорту-імпорту за 2000, 2005 і 2010 рр. для адміністративних одиниць України (джерело: табл. 20). Побудувати стовпчикові діаграми. Визначити частку кожної з областей до загального обсягу експорту та імпорту за 2010 р.

Таблиця 20

Обсяги експорту-імпорту товарів для регіонів України*

Регіон	Значення показників за роками, млн. дол. США					
	Експорт			Імпорт		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010
1	2	3	4	5	6	7
АРК	173,4	355,6	563,3	146,2	168,6	326,7
Вінницька	154,2	424,7	566,3	77,9	287,6	344,7
Волинська	147,8	280,9	434,8	447,1	666,2	571,5
Дніпропетровська	2846,6	5946,2	8021,9	1123,5	3701,8	5387,7
Донецька	2957,0	8221,8	13126,3	1247,5	2584,6	3067,6
Житомирська	176,6	266,8	393,8	140,9	206,2	428,3
Закарпатська	215,3	552,3	1156,6	183,9	686,4	1348,6
Запорізька	1380,7	2658,7	3210,0	755,1	1687,2	1363,0
Івано-Франківська	392,8	813,5	507,6	255,3	757,0	652,0
Київська	239,9	496,0	1301,9	346,0	1985,2	3018,1
Кіровоградська	51,9	199,4	336,8	28,2	97,9	187,5
Луганська	681,2	2167,6	3324,3	384,2	2412,5	1119,0
Львівська	294,7	622,2	974,4	393,0	933,8	2028,3
Миколаївська	521,0	878,4	1597,1	283,2	470,1	866,1
Одеська	527,6	1019,4	1684,4	648,8	1988,1	4482,0

1	2	3	4	5	6	7
Полтавська	429,9	1896,2	2219,7	242,6	1898,2	1403,72
Рівненська	83,9	234,8	396,5	79,7	297,8	438,1
Сумська	197,2	578,1	746,5	154,2	255,7	469,9
Тернопільська	42,8	76,1	131,4	26,5	95,9	209,8
Харківська	315,3	721,6	1433,1	450,5	1571,6	1834,1
Херсонська	103,4	234,6	348,0	43,5	100,1	161,2
Хмельницька	87,4	184,8	291,4	57,7	272,8	461,6
Черкаська	220,0	339,5	672,7	139,2	310,2	378,4
Чернівецька	57,9	102,5	104,0	34,7	164,4	113,1
Чернігівська	130,8	250,8	324,8	173,1	247,0	381,2
м. Київ	1934,3	4383,2	7104,8	6794,7	13268,0	24150,7
м. Севастополь	45,5	79,6	97,6	30,0	55,2	63,6
Україна	17957,1	34228,4	51430,5	16976,8	45038,6	60739,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. За матеріалами додатку А на контурній карті позначити історію розширення ЄС, нанести країни-члени ЄС, країни-кандидати до ЄС.

ЗАВДАННЯ № 3. За допомогою літератури визначити прогнозованих членів ЄС. Позначте їх на контурній карті.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- країни-члени Європейського Союзу;
- Європейський Союз;
- копенгагенські критерії;
- ЗЕД.

Література для опрацювання

1. Дахно І. І. Міжнародна торгівля: навчальний посібник / І. І. Дахно. – К. : МАУП, 2003. – 948 с.
2. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. І. Дідківський. – К. : Знання, 2006. – 462 с.
3. Лановик Б.Д. Економічна історія України і світу: підручник / Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. – К. : Вікар, 1999. – 737 с.
4. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В. Є. Новицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.
5. Поєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник / В. В. Поєдинок – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 288 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ГОСПОДАРСТВІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Практична робота № 9

Тема: Специфіка розвитку господарства Західно-Поліського регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Західно-Поліського регіону. Розвивати у студентів навички аналізу статистичних матеріалів та додаткової літератури.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Природно-ресурсний потенціал регіону.
2. Фактори, що сприяють соціально-економічному розвитку Західно-Поліського регіону.
3. Характеристика промисловості Західно-Поліського регіону.
4. Особливості розвитку сільського господарства.
5. Роль інвестиційної сфери в розвитку економіки регіону.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Способом діаграми відобразити основні показники соціально-економічного розвитку Волинської та Рівненської областей (джерело: табл. 21). Зробити письмовий аналіз.

Таблиця 21

Основні показники соціально-економічного розвитку Західно-Поліського регіону, 2010 р.*

Показник	Волинська область		Рівненська область		Західно-Поліський регіон		Україна абсолютне значення
	абсолютне значення	частка в Україні, %	абсолютне значення	частка в Україні, %	абсолютне значення	частка в Україні, %	
1	2	3	4	5	6	7	8
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	12225	1,3	13469	1,5	25694	2,8	913345
Обсяг реалізованої промислової продукції, (товарів, послуг), млн.грн.	6441,6	0,8	10229,9	1,3	16671,5	2,1	792899,1
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн.грн.	398,3	0,9	1092,8	2,5	1491,1	3,5	43174,9

Продовження табл. 21

1	2	3	4	5	6	7	8
Вантажооборот, млн. ткм	1383,8	0,3	9402,4	2,3	10786,2	2,7	404572,9
Пасажирооборот, млн. пас. км	2007,8	1,5	2496,9	1,9	4504,7	3,5	129815,3
Експорт товарів, млн. дол. США	394,0	0,9	350,1	0,8	744,1	1,6	46129,6
Імпорт товарів, млн. дол. США	523,9	1,0	407,9	0,8	931,8	1,7	54087,6
Оборот роздрібно́ї торгівлі, млн. грн.	10091,4	1,9	9949,8	1,9	20041,2	3,8	529883,2
Середньомісячна заробітна плата одного працівника номінальна, грн	1664	74,3	1924	85,9	1794	80,1	2239
Кількість за реєстрованих безробітних на кінець періоду, тис. осіб	13,5	2,5	20,2	3,7	33,7	6,2	544,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. За допомогою матеріалів таблиці 22 показати способом діаграм зміни частки галузі у промисловості Волинської та Рівненської областей у 2010 році в порівнянні з 2000 р. (у %). Зробити письмовий аналіз виявлених змін.

Таблиця 22

**Галузева структура промисловості Західно-Поліського регіону
2010 р., %***

Галузь промисловості	Волинська область		Рівненська область		Західно-Поліський регіон		Україна	
	частка галузі у промисловості	зміни частки порівняно з 2000р.	частка галузі у промисловості	зміни частки порівняно з 2000р.	частка галузі у промисловості	зміни частки порівняно з 2000р.	частка галузі у промисловості	зміни частки порівняно з 2000р.
Вся промисловість	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0
Паливно-енергетична	2,8	-3,9	0,2	-45,9	0,5	-24,7	5,0	-1,5
Металургійне виробництво	3,2	1,8	2,1	1,9	0,3	-0,4	18,8	0,8
Хімічна	3,3	1,9	14,6	2,3	4,7	-2,7	4,1	-0,6
Машинобудування	15,0	4,8	5,1	1,2	1,5	-5,3	10,9	0,7
Лісова	7,4	1,3	7,8	2,1	21,2	15,3	0,7	0,0
Легка	1,0	-4,8	0,5	-7,1	2,0	-4,8	0,8	-0,6
Харчова	37,6	-14,1	21,2	3,7	2,9	-30,1	18,1	1,5

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Побудувати кругову діаграму, на якій показати частку Західно-Поліського регіону у виробництві сільськогосподарської продукції в Україні. Зробити письмовий аналіз (джерело: табл. 23).

ЗАВДАННЯ № 4. На контурну карту нанести основні корисні копалини Західно-Поліського регіону (джерело: атлас).

Таблиця 23

Виробництво сільськогосподарської продукції Західно-Поліського регіону у 2010 р.

Вид сільськогосподарської продукції	Волинська область		Рівненська область		Західно-Поліський регіон		Україна
	абсолютне значення	частка в Україні %	абсолютне значення	частка в Україні %	абсолютне значення	частка в Україні %	абсолютне значення
Зерно, тис. т	579	1,5	636	1,6	1215	3,1	39271
Цукрові буряки, тис. т	474	3,4	1011	7,4	1485	10,8	13746
Соняшник, тис. т	0,2	0,0	3	0,0	3,2	0,0	6772
Картопля, тис. т	986	5,3	1064	0,6	2050	10,9	18705
Овочі, тис. т	249	3,1	216	2,6	465	5,7	8122
М'ясо, тис. т	121	5,9	49	2,4	170	8,3	2059
Молоко, тис. т	450	4,0	532	4,7	982	8,7	11248
Яйця, млн. шт.	181	1,1	433	2,5	614	3,6	17052
Вовна, т	-	0,0	20	0,5	20	0,5	4192

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- концентрація;
- спеціалізація;
- централізація;
- економічне районування.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Сумы : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Поповкін В. А. Рівні соціально-економічного розвитку районів України / Поповкін В. А., Калитенко А. П., Розинка В. О. – К., 1944. – 78с.
4. Підгрушній П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушній // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с

Практична робота № 10

Тема: Карпатський суспільно-географічний регіон та його конкурентні позиції

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Карпатського регіону. Розвивати у студентів навички аналізу статистичних матеріалів та додаткової літератури.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Особливості прикордонного положення регіону, його позитивні сторони.
2. Структура господарства регіону.
3. Характеристика промисловості.
4. Сільське господарство.
5. Потенціал розвитку регіону.
6. Конкурентні позиції регіону.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Скласти схему господарського комплексу Карпатського регіону. Який вплив на спеціалізацію господарства даного регіону мають природні ресурси та особливості економіко-географічного положення?

ЗАВДАННЯ № 2. Користуючись лекційним матеріалом та іншими матеріалами заповнити таблицю 24.

Таблиця 24

Сильні та слабкі сторони Карпатського регіону

Сильні сторони	Слабкі сторони

ЗАВДАННЯ № 3. Використовуючи набуті знання з курсів „Економічна та соціальна географія України”, „Регіональна економічна і соціальна географія”, заповнити таблицю 25.

Таблиця 25

Шанси та перешкоди розвитку Карпатського регіону

Шанси	Перешкоди

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначити промислові вузли Карпатського регіону і вказати їх спеціалізацію.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- концентрація;
- спеціалізація;
- централізація;
- економічне районування.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Сумы : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Жученко В. Рекреационный комплекс в Карпатском регионе / В. Жученко // К. : Бізнес Інформ, 1998. – № 3. – С. 12–13.
3. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України – В. І. Мацола. – Львів : ІРД НАН України, 1997. – 256 с.
4. Руденко Л. Г. Украина на пути к устойчивому развитию (геоэкологические аспекты) / Руденко Л. Г., Горленко И. О., Олещенко В. И. К. : Ин-т географии НАН Украины, 2000. – 30 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор. 2004, – 344 с.

Практична робота № 11

Тема: Господарський розвиток Подільського регіону

Мета: Аналіз економічних і соціальних відмінностей Подільського регіону. Виявлення та пояснення взаємообумовленості економічних і соціальних показників за допомогою статистичних методів. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Природно-ресурсний потенціал регіону – один з головних чинників у визначенні спеціалізації та структури економіки регіону.
2. Подільський регіон в міжрайонному територіальному поділі праці.
3. Характеристика сільського господарства регіону на сучасному етапі.
4. Проблеми розвитку АПК регіону на сучасному етапі.
5. Перспективні напрями розвитку регіону на базі використання власного природно-ресурсного потенціалу.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. На контурну карту нанести основні природні ресурси Подільського регіону (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 2. Побудувати кругову діаграму за структурою посівних площ Подільського регіону. Зробити висновки (джерело: табл. 26).

Таблиця 26

Структура посівних площ Подільського регіону*

Сільськогосподарські культури	Значення показників за роками, %	
	2001	2010
Зернові	51,2	43,7
Цукрові буряки	11,7	4,3
Картопля і овоче-баштанні	9,0	6,1
Соняшник	-	4,7
Кормові	28,1	8,7

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. На контурну карту нанести центри машинобудування Подільського регіону (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 4. Побудувати діаграму за часткою галузей АПК Подільського регіону (джерело: табл. 27).

Частка галузей АПК Подільського регіону в загальних обсягах України*

Галузь АПК	Відсоток
Цукрова	28,0
М'ясна	26,0
Молочна	15,0
Сироробна	20,0

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- спеціалізація та її види;
- структура АПК;
- товарне сільське господарство;
- кооперування;
- інтенсивне сільське господарство;
- споживче сільське господарство.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Іванух Р. Рекреаційно-теристичний комплекс Поділля і проблеми його перспективного розвитку / Р. Іванух, А. Кривець // Регіональна економіка. – К., 1997. – № 4. – С. 85–94.
3. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
4. Поповкін В. А. Рівні соціально-економічного розвитку районів України / Поповкін В. А., Калитенко А. П., Розинка В. О. – К., 1944. – 78с.
5. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
6. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
7. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К.: ВНТУ, 2004. – 350 с
8. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Практична робота № 12

Тема: Особливості розвитку та структурні зміни в господарстві Столичного регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Столичного регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Особливе місце Столичного регіону в системі макроекономічного районування України.
2. Фактори, які впливають на розвиток господарського комплексу Столичного регіону.
3. Виробнича та невиробнича сфери регіону, особливості їх розвитку.
4. Основні функції столиці.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Побудувати стовпчикову діаграму „Співвідношення зайнятих у виробничій сфері Столичного регіону”. Зробити письмовий аналіз (джерело: табл. 28).

Таблиця 28

Співвідношення зайнятих у виробничій сфері Столичного регіону (%)*

Сфера господарства	Київ	Область		
		Київська	Житомирська	Чернігівська
Виробнича	46,9	67,7	66,0	70,1
Невиробнича	53,1	32,3	34,0	29,9

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Побудувати діаграму за часткою галузей промисловості Столичного регіону (джерело: табл. 29).

Таблиця 29

Галузева структура промисловості Столичного регіону (%)*

Галузь	Область			Місто
	Київська	Житомирська	Чернігівська	Київ
1	2	3	4	5
Електроенергетика	26,5	15,2	17,1	54,9
Паливна	0,0	0,0	6,9	0,0
Металургія	4,1	6,5	1,3	1,8
Хімічна і нафтохімічна	8,5	5,1	2,1	5,6
Машинобудування	5,2	6,6	6,1	5,7

Продовження табл. 29

1	2	3	4	5
Деревообробна целюлозно-паперова	7,8	7,5	10,5	6,6
Легка	1,5	4,8	3,1	0,7
Харчова	37,5	32,3	46,6	20,6
Інші галузі	8,9	22,0	6,3	4,1
Промисловість, всього	100	100	100	100

Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Охарактеризувати письмово господарський комплекс Столичного регіону. Зробити висновки (джерело: табл. 30).

Таблиця 30

Господарський комплекс Столичного регіону*

Показники	Середньообласний показник в Україні	Київська область		Житомирська область		Чернігівська область		м. Київ		Столичний регіон	
		Абсолютне значення	Місце серед областей	Абсолютне значення	Місце серед областей	Абсолютне значення	Місце серед областей	Абсолютне значення	Місце серед областей	Абсолютне значення	Частка в Україні. %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Валова додана вартість, млн. грн.	3638,0	3984,5	8	2007,0	18	1965,0	19	9745,0	2	17701	18,7
Обсяг промислового виробництва, млн.грн.	4058,9	3410,4	8	1321,2	20	1606,7	19	6081,2	6	12419	11,8
Виробництво промислової продукції на 1 особу населення, грн.	1730,6	1863,1	9	922,17	19	1250,1	13	2310,6	7	1586,5	-
Обсяг сільськогосподарського виробництва, млн. грн.	907,8	1366,8	2	929,1	12	956,2	11	-	-	3252,1	14,3
Виробництво сільськогосподарської продукції на 1 особу населення, грн.	537,93	746,68	2	648,5	10	743,95	3	-	-	713,0	-
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	850,31	809,7	10	494,1	17	554,0	14	3386,0	1	5243,8	23,7
Роздрібний товарооборот на 1 особу населення, грн.	414,32	442,34	7	344,87	17	431,03	8	1286,5	1	626,19	-
Реалізація платних послуг населення, млн. грн.	595,87	550,6	11	339,3	15	290,0	22	1637,5	1	2818,7	18,2
Платні послуги на 1 особу населення, грн.	291,45	300,79	10	236,83	19	226,41	24	622,17	1	346,55	-
Загальний обсяг вантажних перевезень, млн.т	37,3	39,43	5	29,28	13	16,29	21	23,34	15	108,34	11,2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Загальний обсяг пасажирських перевезень, млн. т	290,9	138,43	14	166,39	13	187,36	11	1433,7	1	1925,9	25,5
Обсяг виконання науково-технічних робіт, млн. грн.	60,7	22,1	11	2,4	25	7,9	17	634,2	1	666,6	42,2
Сплачений статутний фонд комерційних банків, млн. грн.	112,0	388	2	0,0	20	34	11	1336	1	1758	60,4
Обсяг експорту товарів, млн. грн.	440,5	178,2	13	107,8	19	115,7	18	1864,7	3	2266,4	19,8
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	1124,1 1	226,18	2	27,92	19	46,84	13	1031,3	1	1372,2	42,5

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- спеціалізація та її види;
- кооперування;
- централізація;
- економічне районування.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
4. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К. : Товариство Знання, КОО, 1998. – 546 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Практична робота № 13

Тема: Господарство Центрального регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Центрального регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Ресурсний потенціал Центрального регіону.
2. Характеристика промислового регіону.
3. Характеристика сільського господарства регіону.
4. Проблеми розвитку регіону.
5. Перспективні напрями розвитку регіону на базі використання власного природно-ресурсного потенціалу.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Зробити письмовий аналіз соціально-економічного розвитку Кіровоградської та Черкаської областей. За допомогою діаграми показати основні напрями розвитку регіону (джерело: табл. 31).

Таблиця 31

Основні показники соціально-економічного розвитку Центрального регіону*

Показник	Кіровоградська область		Черкаська область		Центральний регіон		Україна абсолютне значення, млн.грн.
	млн.грн.	частка в Україні, %	млн.грн.	частка в Україні, %	млн.грн.	частка в Україні, %	
1	2	3	4	5	6	7	8
Валовий регіональний продукт	13389	1,5	18707	2,0	32096	3,5	913345
Грошові доходи населення	20069	1,8	25886	2,4	45955	4,2	1101015
Продукція промисловості	8659	0,8	21826	2,0	30485	2,8	1067132
Продукція сільського господарства	3577	4,5	6147	7,8	9724	12,3	79045,3
Інвестиції в основний капітал	1243,9	7,9	2797	0,002	4041	0,003	150667000
Обсяг будівельних робіт	614	0,7	1173	1,3	1787	2,1	86985

1	2	3	4	5	6	7	8
Обсяг перевезення вантажів автотранспортом, млн. т	28,1	17,7	24,1	15,2	52,2	32,9	158,2
Роздрібний товарооборот	4430	1,6	55,70,6	1,9	9800,6	3,5	280890
Платні послуги	467	0,2	842,9	0,4	1309	0,6	205102
Побутові послуги	96,4	0,6	173,9	1,1	270,3	1,6	16349,8

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Побудувати кругову діаграму галузевої структури промисловості Центрального регіону України (джерело: табл. 32).

Таблиця 32

**Галузева структура промисловості Центрального регіону,
(2010 р., %)***

Галузь промисловості	Кіровоградська область		Черкаська область		Центральний регіон		Україна	
	частка галузі в промисловості	зміни частки порівняно з 2000 р.	частка галузі в промисловості	зміни частки порівняно з 2000 р.	частка галузі в промисловості	зміни частки порівняно з 2000 р.	частка галузі в промисловості	зміни частки порівняно з 2000 р.
Вся промисловість	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0
Електроенергетика	15,3	1,6	11,7	3,9	14,1	4,0	21,3	6,0
Паливна	0,0	-3,8	1,0	0,8	0,002	-1,89	5,0	-9,1
Металургія	8,9	3,6	0,8	0,0	3,4	0,4	18,8	-7,5
Хімічна	1,9	1,6	20,9	-9,9	17,1	0,9	4,1	3,1
Машинобудування	15,3	0,3	8,7	2,8	11,7	1,6	10,9	0,3
Лісова	1,7	0,7	3,3	1,4	1,0	-0,5	3,1	1,5
Промисловість будівельних матеріалів	7,1	1,9	5,4	3,7	5,9	2,6	8,2	6,3
Легка	0,5	-1,7	1,2	-2,6	1,1	-2,0	0,8	-1,6
Харчова	49,5	5,6	49,1	6,3	54,4	11,4	18,1	1,9

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ №3. Охарактеризувати виробництво сільськогосподарської продукції у Центральному регіоні (джерело: табл. 33).

ЗАВДАННЯ №4. На контурну карту нанести центри машинобудування Центрального регіону (джерело: атлас).

**Виробництво сільськогосподарської продукції у Центральному
регіоні, 2010 р.***

Вид сільськогосподарської продукції	Кіровоградська область		Черкаська область		Центральний регіон		Україна
	абсолютне значення	частка в Україні, %	абсолютне значення	частка в Україні, %	абсолютне значення	частка в Україні, %	абсолютне значення
Зерно, тис. т	2374	6,0	2531	6,4	4905	12,5	39271
Цукрові буряки, тис.т	511	3,7	977	7,1	1488	10,8	13749
Соняшник, тис. т	713	10,5	303	4,5	1016	15,0	6772
Картопля, тис. т	416	2,2	760	4,1	1176	6,3	18705
Овочі, тис. т	218	2,7	281	3,5	499	6,1	8122
М'ясо, тис. т	65	3,2	326	15,8	391	19,0	2059
Молоко, тис. т	343	3,0	479	4,3	822	7,3	11248
Яйця, млн. шт	499	2,9	747	4,4	1246	7,3	17052
Вовна (реалізація), т	18	0,4	4	0,1	22	0,5	4192

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- спеціалізація та її види;
- структура АПК;
- товарне сільське господарство;
- кооперування;
- інтенсивне сільське господарство;
- споживче сільське господарство.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
4. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К.: Товариство Знання, КОО, 1998. – 546 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с

Практична робота № 14

Тема: Особливості економічного потенціалу Північно-Східного регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Північно-Східного регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Характеристика регіону та його місце у господарстві України.
2. Машинобудування і металообробка регіону.
3. Паливно-енергетичний комплекс.
4. Агропромисловий комплекс.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Охарактеризувати частку Північно-Східного регіону в господарському комплексі України. Побудувати кругові діаграми (джерело: табл. 34, 35, 36, 37).

Таблиця 34

Частка Північно-Східного регіону у валовій доданій вартості економіки України у 2006-2010 рр.*

Регіон	Значення показників за роками, %				
	2006	2007	2008	2009	2010
Полтавська	3,8	3,9	3,4	3,7	3,7
Сумська	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7
Харківська	5,9	6,1	6,3	6,4	6,4
Північно-Східний регіон	11,5	11,7	11,4	11,9	11,9
Всього у регіонах України	100	100	100	100	100

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

Таблиця 35

Валова додана вартість у розрахунку на одну особу у Північно-Східному регіоні*

Регіон	Значення показників за роками (у фактичних цінах, грн.)	
	2006	2010
Полтавська область	14330	22337
Сумська область	7848	13631
Харківська область	11353	21228
Всього по регіонах України	11630	19832

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

Таблиця 36

Частка Північно-Східного регіону у валовій доданій вартості галузей, які виробляють товари, (%)*

Ріки Регіон	Промисловість		Будівництво		Сільське господарство		Загальний обсяг	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
Полтавська	5,5	4,8	3,0	2,4	4,8	5,6	3,8	3,3
Сумська	1,6	1,5	1,4	2,2	3,1	3,1	1,8	1,7
Харківська	4,9	5,5	6,7	6,7	5,2	4,9	5,9	6,3
Північно-Східний регіон	12,0	11,8	11,2	11,3	13,1	13,6	11,5	11,3
Всього у регіонах України	100	100	100	100	100	100	100	100

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

Таблиця 37

Частка Північно-Східного регіону у валовій доданій вартості галузей, які надають послуги, %*

Ріки Регіон	Транспорт та зв'язок		Фінансова діяльність		ЖКГ		Охорона здоров'я		Інші галузі, які надають послуги		Загальний обсяг	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
Полтавська	2,7	1,6	2,1	0,6	2,5	2,3	2,9	2,8	1,6	1,7	2,4	1,8
Сумська	1,3	1,1	0,7	0,6	1,6	1,5	1,8	1,8	1,2	1,1	1,3	1,2
Харківська	6,1	4,1	13,6	13,6	5,3	5,2	4,9	4,8	7,7	6,7	7,5	6,9
Північно-Східний регіон	10,1	6,8	16,4	14,6	9,4	9,0	9,6	9,4	10,5	9,5	11,2	9,9
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Виписати в зошит та вивчити машинобудівні підприємства регіону (джерело: література).

ЗАВДАННЯ № 3. Нанести на контурну карту родовища паливно-енергетичних ресурсів регіону (джерело: атлас).

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- | | |
|----------------------|-----------------------------|
| - економічний район; | - географічний поділ праці; |
| - район; | - промисловий вузол; |
| - регіон; | - промисловий центр. |

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.

2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
4. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К.: Товариство Знання, КОО, 1998. – 546 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К.: ВНТУ, 2004. – 350 с
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К.: Кондор, 2004. – 344 с.

Практична робота № 15

Тема: Господарський комплекс Придніпров'я

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Придніпровського регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Загальна порівняльна характеристика Дніпропетровської та Запорізької областей.
2. Спеціалізація промислового комплексу Придніпров'я.
3. Гірничо-металургійні ТВК Придніпров'я.
4. Найголовніші елементи територіальної організації промисловості регіону.
5. Сільське господарство Придніпровського регіону.
6. Проблеми розвитку регіону.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати структуру промислового виробництва за обсягами виробленої продукції Дніпропетровської та Запорізької областей. Побудувати діаграми (джерело: табл. 38).

Таблиця 38

Структура промислового виробництва та інвестицій у провідні галузі промисловості Придніпровського регіону*

Галузь	Область			
	Дніпропетровська		Запорізька	
	обсяг виробленої продукції у діючих цінах	інвестиції в основний капітал	обсяг виробленої продукції у діючих цінах	інвестиції в основний капітал
	%	%	%	%
1	2	3	4	5
Паливна	61	60	1,5	0,4
Чорна металургія	8	10	34,4	28
Кольорова металургія	1	0,5	12	8
Хімічна і нафтохімічна	6	4	1	0,8
Машинобудування	6	2	15	8
Електроенергетика	6	3	18	45
Харчова	3	16	6	11
Деревообробна і целюлозно-паперова	1	2,5	0,04	0,0

Продовження табл. 38

1	2	3	4	5
Легка	1	0,1	0,2	0,1
Промисловість будівельних матеріалів	0,4	0,1	0,6	0,1
М'ясна і молочна	-	0,2	-	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-	0,01	-	0,01
Надання комунальних та індивідуальних послуг	-	1,5	-	-
Промисловість	100	100	100	100

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Охарактеризувати обсяг інвестицій у промислове виробництво областей регіону. Побудувати картодіаграми (джерело: табл. 38).

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати структуру споживання палива та пально-мастильних матеріалів в господарстві Дніпропетровської області Побудувати графіки (джерело: табл. 39).

Таблиця 39

Структура споживання палива та пально-мастильних матеріалів в господарстві Дніпропетровської області*

Вид палива	Питома вага споживання в окремих галузях економіки, %				
	Промис- ловість	сільське господарство	будівництво	транспорт	ЖКГ
Вугілля	98,4	0,1	0,0	0,4	0,0
Природний газ	68,5	0,7	0,2	0,6	28,8
Нафта	-	-	100,0	-	-
Бензин	13,0	14,9	3,7	5,9	2,7
Дизельне пальне	46,3	27,5	5,3	8,8	1,9
Топковий мазут	95,5	-	0,1	3,2	0,3
Гас	24,6	4,9	-	-	-
Паливо пічне	8,2	13,5	13,5	67,5	-
Скраплений газ	6,2	0,2	0,2	0,5	13,7
Дрова для населення	4,4	0,6	0,7	3,9	0,3
Всього	84,9	1,2	0,3	0,8	11,0

* Розраховано за матеріалами облстатуправління

ЗАВДАННЯ № 4. Позначити на контурній карті гірничо-металургійні ТВК (Криворізький, Дніпропетровський, Дніпродзержинський, Білозерський, Нікопольський, Запорізький) та промислові центри Придніпровського регіону. Вивчити їх (джерело: література, атлас).

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;
- ТВК;
- регіон;
- енерговиробничі цикли;
- промисловий вузол;
- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
4. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К.: Товариство „Знання”, КОО, 1998. – 546 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Практична робота № 16

Тема: Особливості розвитку та структура господарства Донецького регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Донецького регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Загальна порівняльна характеристика Донецької та Луганської областей.
2. Спеціалізація промислового комплексу Донбасу.
3. Найголовніші елементи територіальної організації промисловості регіону.
4. Сільське господарство Донецького регіону.
5. Проблеми розвитку регіону.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізувати структуру промислового виробництва за обсягами виробленої продукції Донецької та Луганської областей. Побудувати діаграми (джерело: табл. 40).

ЗАВДАННЯ № 2. Охарактеризувати обсяг інвестицій у промислове виробництво областей регіону. Побудуйте картодіаграми (джерело: табл. 40).

Таблиця 40

Структура промислового виробництва та інвестицій у провідні галузі промисловості Донецького регіону*

Галузь	Область			
	Донецька		Луганська	
	обсяг виробленої продукції у діючих цінах	інвестиції в основний капітал	обсяг виробленої продукції у діючих цінах	інвестиції в основний капітал
	%	%	%	%
1	2	3	4	5
Паливна	15	42	31	78
Чорна металургія	53	23	21	7
Кольорова металургія	0,4	0,2	4	-

1	2	3	4	5
Хімічна і нафтохімічна	3	4	10	4
Машинобудування	8	6	7	4
Електроенергетика	10	3	6	2
Харчова	5	13	6	2
Деревообробна і целюлозно-паперова	0,12	0,01	2	2
Легка	0,3	0,5	1	1
Промисловість будівельних матеріалів	2	3	0,3	0,01
М'ясна і молочна	-	1	-	1
Медична	-	0,1	-	0,2
Поліграфічна	-	0,3	-	0,05
Промисловість	100	100	100	100

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати динаміку виробництва ВДВ Донецького регіону за 2005, 2010 рр. Побудувати картодіаграму (джерело: табл. 41).

ЗАВДАННЯ № 4. Виписати в зошит та вивчити найпотужніші промислові підприємства регіону (джерело: література).

ЗАВДАННЯ № 5. Позначити на контурній карті промислові агломерації і вузли Донецького регіону (джерело: атлас).

Таблиця 41

Галузева структура валової доданої вартості Донецького регіону, %*

Галузь	2005 р.		2010 р.	
	Донецька область	Луганська область	Донецька область	Луганська область
Промисловість	48,8	47,0	45,6	48,8
Сільське господарство	4,6	8,2	2,8	5,7
Будівництво	2,5	3,6	2,3	2,0
Транспорт і зв'язок	8,2	7,2	7,2	12,7
Галузі сфери обігу	5,4	3,4	7,5	5,1
ЖКГ	1,2	1,4	1,4	1,5
Інші галузі, що надають послуги	10,8	13,5	12,1	13,6

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;
- промислова агломерація;
- промисловий комплекс;
- промисловий вузол;

- регіон;

- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / [под ред. О. Ф. Балацкого]. – Суми : ИТД Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
3. Підгрушний П. П. Розвиток промисловості регіонів України: особливості, тенденції та перспективні напрямки / П. П. Підгрушний // Суспільно-географічні основи регіонального розвитку України. – К., 1999. – С. 35-47.
4. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К.: Товариство „Знання”, КОО, 1998. – 546 с.
5. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посібник / Стеченко Д. М. – К. : Вікар, 2001. – 374 с.
6. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
7. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с
8. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Практична робота № 17

Тема: Своєрідність географічного положення і особливості розвитку Причорноморського регіону

Мета: Вивчення особливостей економічного потенціалу Причорноморського регіону. Розвивати у студентів вміння та навички працювати з літературним, картографічним, статистичним матеріалами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Своєрідність географічного положення Причорноморського регіону.
2. Провідні ланки економіки регіону.
3. Транспорт регіону.
4. Суднобудування Причорномор'я.
5. АПК Причорноморського регіону.
6. Стан навколишнього природного середовища.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Охарактеризувати письмово та графічно зобразити частку регіонів Причорномор'я у валовій доданій вартості галузей, які виробляють товари (джерело: табл. 42).

Таблиця 42

Частка регіонів Причорноморського регіону у валовій доданій вартості галузей, які виробляють товари (%)*

Роки Регіон	Промисловість		Будівництво		Сільське господарство		Загальний обсяг	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010
АРК	3,2	2,9	4,1	4,9	3,4	3,8	3,0	3,0
Миколаївська	2,2	2,2	2,5	1,7	2,9	3,7	2,2	2,1
Одеська	3,4	4,2	7,6	5,6	4,1	4,8	4,8	5,1
Херсонська	1,3	1,3	1,1	1,3	3,3	4,2	1,5	1,4
м. Севастополь	0,5	0,6	0,7	1,0	0,0	0,0	0,7	0,7
Причорномор'я	10,5	16,0	14,5	13,7	13,7	16,5	12,2	12,3
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Графічно зобразити зміну галузевої структури валової доданої вартості економіки Причорноморського регіону за 2005 і 2010 рр. (джерело: табл. 43).

**Зміни галузевої структури валової доданої вартості економіки
Причорноморського регіону за 2005, 2010 роки (%)***

Галузь, що виробляє товари					Галузь, що надає послуги					
Всього	у тому числі				Всього	у тому числі				
	промисловість	будівництво	сільське господарство	інші галузі, які виробляють товари		транспорт та зв'язок	галузі сфери обігу	житлово-комунальне господарство	галузі соціально-культурної сфери	інші галузі, які надають послуги
2005 р.										
31,6	17,7	4,8	6,6	2,5	34,5	15,2	4,2	1,9	5,6	7,6
2010 р.										
34,5	16,0	4,0	10,6	3,9	34,8	12,9	6,0	2,4	5,4	8,3

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізувати рівень розвитку агропромислового комплексу Причорномор'я. Побудувати діаграми (джерело: табл. 44).

**Питома вага Причорноморського регіону у загальному обсязі
виробництва валової продукції господарства України* (2010 р.)***

Регіон	Продукція		Валова продукція
	рослинництва	тваринництва	
	%	%	%
АРК	3,6	5,4	4,3
Миколаївська	3,9	2,4	2,4
Одеська	4,9	3,1	4,1
Херсонська	4,9	2,5	3,9
Причорноморський регіон	17,3	13,4	14,7
Україна	100	100	100

* Розраховано за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. На контурну карту нанести морські порти України. За допомогою кругової діаграми показати обсяги та структуру переробки вантажів у морських портах (джерело: табл. 45).

4. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посібник / Стеченко Д. М. – К. : Вікар, 2001. – 374 с.
5. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
6. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / Тищенко О. М. – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

**Завдання та методичні рекомендації до виконання індивідуального
навчально-дослідного завдання
„Проблеми та основні напрями соціально-економічного розвитку регіонів
обласного рангу”**

**ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО
НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ**

Перший етап передбачає вибір індивідуального варіанта; написання вступу, який має містити обґрунтування актуальності теми, мету виконання індивідуальної навчально-дослідної роботи, а також завдання, вирішення яких сприяє досягненню поставленої мети. Завдання формулюють за розділами роботи: теоретичним, аналітичним і евристичним.

Другий етап. Формування теоретичного розділу роботи. Теоретичний розділ має розкривати зміст основних показників, що характеризують економіку регіону (валовий внутрішній продукт; валовий національний продукт; інвестиції в основний капітал; загальний обсяг інноваційних витрат; обсяги реалізованої продукції промисловості; зовнішньоторговельний оборот; середньомісячна номінальна заробітна плата одного найманого працівника), а також допоміжних показників (індекс інфляції та кількість наявного населення). Це має здійснюватися на основі аналізу літературних джерел, що містять теорію з указаних питань. Перший розділ повинен закінчуватися узагальнюючим висновком.

Третій етап. Формування аналітичного розділу. Аналітичний розділ має містити результати статистичних даних, що характеризують економічний потенціал регіону, графічні матеріали та контурні карти. Висновок повинен бути зроблений за результатами статистичних даних, аналітичних розрахунків та картографічного матеріалу.

**Методика виконання аналітичних розрахунків і формулювання
узагальнюючого висновку**

1. Формування таблиці вихідних даних згідно з індивідуальним варіантом (табл. 1) за показниками, що наведені в табл. 2 і характеризують економіку регіону.

Таблиця 1

Індивідуальні варіанти

Назва регіону	№ варіанта
АРК	1
Вінницька обл.	2
Волинська обл.	3
Дніпропетровська	4
Донецька обл.	5
Житомирська обл.	6
Закарпатська обл.	7
Запорізька обл.	8
Івано-Франківська	9
Київська обл.	10
Кіровоградська обл.	11
Луганська обл.	12
Львівська обл.	13
Миколаївська обл.	14
Одеська обл.	15
Полтавська обл.	16
Рівненська обл.	17
Сумська обл.	18
Тернопільська обл.	19
Харківська обл.	20
Херсонська обл.	21
Хмельницька обл.	22
Черкаська обл.	23
Чернівецька обл.	24
Чернігівська обл.	25
м. Київ	26

Основні показники економічного і соціального розвитку, що характеризують економіку j-го регіону та України

Показник	Значення показників, роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7
УКРАЇНА						
Територія, тис. км ²						
Кількість наявного населення, тис. осіб						
Питома вага міського населення, %						
Трудові ресурси (без зайнятих в особистому підсобному господарстві осіб пенсійного віку), тис. осіб						
Кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності (без зайнятих в особистому підсобному господарстві осіб пенсійного віку), тис. осіб						
Питома вага трудових ресурсів у загальній кількості населення, %						
Валова додана вартість, млн. грн.						
Валова додана вартість, млн. грн. в розрахунку на душу населення, грн.						
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) у порівняльних цінах, млн. грн.						
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) на душу населення у порівняльних цінах, млн. грн.						
Обсяг продукції промисловості, млн. грн.						
Продукція сільського господарства, млн. грн.						
Виробництво товарів народного споживання без вартості алкогольних напоїв, млн. грн.						
у тому числі:						
- продовольчі						
- непродовольчі						
Експорт товарів, млн. дол. США						
Споживання палива:						
- автобензину, тис. тонн						
- вугілля та вугільної продукції, тис. тонн						
- газу природного, млн. м ³						
- паливного мазуту, тис. тонн						
- дизельного пального, тис. тонн						
J-та ОБЛАСТЬ						
Територія, тис. км ²						
Кількість наявного населення, тис. осіб						
Питома вага міського населення, %						
Трудові ресурси (без зайнятих в особистому підсобному господарстві осіб пенсійного віку), тис. осіб						
Кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності (без зайнятих в особистому підсобному господарстві осіб пенсійного віку), тис. осіб						
Питома вага трудових ресурсів у загальній кількості населення, %						
Валова додана вартість, млн. грн.						
Валова додана вартість, млн. грн. в розрахунку на душу населення, грн.						

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) у порівняльних цінах, млн. грн.						
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) на душу населення у порівняльних цінах, млн. грн.						
Обсяг продукції промисловості, млн. грн.						
Продукція сільського господарства, млн. грн.						
Виробництво товарів народного споживання без вартості алкогольних напоїв, млн. грн.						
у тому числі:						
- продовольчі						
- непродовольчі						
Експорт товарів, млн. дол. США						
Споживання палива:						
- автобензину, тис. тонн						
- вугілля та вугільної продукції, тис. тонн						
- газу природного, млн. м ³						
- паливного мазуту, тис. тонн						
- дизельного пального, тис. тонн						

2. Скласти соціально-економічну характеристику регіону обласного рангу за планом.

План характеристики регіону ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ГОСПОДАРСЬКОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

- 1.1. Економіко-географічне положення
- 1.2. Агрокліматичні умови
- 1.3. Ґрунтовий покрив
- 1.4. Населення

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

- 2.1. Природно-ресурсний потенціал
 - 2.1.1. Земельні ресурси
 - 2.1.2. Водні ресурси
 - 2.1.3. Лісові ресурси
 - 2.1.4. Рекреаційні ресурси
 - 2.1.5. Мінеральні ресурси
- 2.2. Людський потенціал
 - 2.2.1. Демографічний потенціал
 - 2.2.2. Розселення населення
 - 2.2.3. Трудоресурсний потенціал
- 2.3. Науково-технічний потенціал
- 2.4. Виробничий потенціал

РОЗДІЛ 3. ТЕМПИ, ПРОПОРЦІЇ І СТРУКТУРА ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

- 3.1. Темпи виробництва
- 3.2. Галузева структура валової доданої вартості

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ ГАЛУЗЕЙ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

- 4.1. Промисловість регіону
 - 4.1.1. Електроенергетика області
 - 4.1.2. Паливна промисловість
 - 4.1.3. Машинобудівний комплекс
 - 4.1.4. Хімічна і нафтохімічна промисловість
 - 4.1.5. Лісовий комплекс
 - 4.1.6. Комплекс по виробництву товарів народного споживання
 - 4.1.7. Легка промисловість
- 4.2. Агропромисловий комплекс
 - 4.2.1. Сільське господарство
 - 4.2.2. Харчова і переробна промисловість
 - 4.2.3. Виробниче обслуговування основних галузей
- 4.3. Транспорт і зв'язок
 - 4.3.1. Автомобільний транспорт
 - 4.3.2. Залізничний транспорт
 - 4.3.3. Річковий (морський) транспорт
 - 4.3.4. Авіаційний транспорт
 - 4.3.5. Трубопровідний транспорт
 - 4.3.6. Зв'язок
- 4.4. Капітальні вкладення і капітальне будівництво
- 4.5. Зовнішньоекономічна діяльність

РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

- 5.1. Матеріально-побутові галузі
- 5.2. Соціально-культурні галузі

РОЗДІЛ 6. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ

- 6.1. Екологічні проблеми
- 6.2. Перспективи вирішення екологічних проблем

РОЗДІЛ 7. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

- 7.1. Основні завдання соціального розвитку області
- 7.2. Основні завдання економічного розвитку області

ВИСНОВКИ

ДОДАТКИ

ЛІТЕРАТУРА

Четвертий етап. Формування евристичного розділу, який повинен містити пропозиції щодо заходів, які мають бути запропоновані за результатами аналізу інтегрального показника. Кожний конкретний захід має бути обґрунтований щодо доцільності його реалізації для забезпечення сталого економічного розвитку регіону.

П'ятий етап. Формування висновків, що узагальнюють інформацію щодо вирішення завдань, які поставлені у вступі.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Загальні вимоги

Роботу друкують за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм.) до тридцяти рядків на сторінці. Обсяг основного тексту до – 20 сторінок формату А4 або комп'ютерів з використанням шрифтів текстового редактора Word розміру 14 з полуторним міжрядковим інтервалом. Текст роботи необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий — 30 мм., правий — 15 мм., верхній — 20 мм., нижній — 20 мм. Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Заголовки структурних частин роботи „ЗМІСТ”, „ВСТУП”, „РОЗДІЛ”, „ВИСНОВКИ”, „ДОДАТКИ”, „СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ” друкують великими літерами симетрично до тексту. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати 3 інтервалам. Кожну структурну частину роботи треба починати з нової сторінки.

Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака „№”. Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини роботи, як зміст, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто не можна друкувати: „1. ВСТУП” або „Розділ 4”, „ВИСНОВКИ”. Номер розділу ставлять після слова „РОЗДІЛ”, після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Рисунки й таблиці треба подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше або на наступній сторінці. Ілюстрації позначають словом „Рис.” і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад, рис.

1.2. (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис „Таблиця” із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: „Таблиця 1.2” (друга таблиця першого розділу). Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею. Її друкують симетрично до тексту. Назву і слово „Таблиця” починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово „Таблиця” і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова „Продовження табл.” і вказують номер таблиці, наприклад: „Продовження табл. 1.2”.

Формули в роботі (якщо їх більше однієї) нумерують в межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого берега аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні роботи необхідно давати посилання на літературні джерела, окремі результати з яких наводяться. Такі посилання дають змогу відшукати джерела й перевірити достовірність відомостей про цитування, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

У тексті посилання на джерела потрібно зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, „...у працях [1-7]...”. Якщо в тексті необхідно зробити посилання на цитату, то вказують сторінку, наприклад [1, с. 7].

Оформлення додатків

Додатки оформлюють як продовження роботи на наступних її сторінках або у вигляді окремої частини (книги), розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті. Якщо додатки подають на наступних сторінках роботи, кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкують слово „Додаток __” і велику літеру, що позначає додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад, додаток А, додаток Б і т.д. Один додаток позначається як додаток А.

При оформленні додатків окремою частиною (книгою) на титульному аркуші під назвою роботи друкують великими літерами слово „ДОДАТКИ”.

Ілюстрації, таблиці й формули, що розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: Таблиця А.1 – перша таблиця додатка А; Рис. Д. 1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А.1) - перша формула додатка А.

Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, що містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після додатків. Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Завдяки цьому можна уникнути повторних перевірок, вставок пропущених відомостей. Джерела можна розміщувати одним з таких способів: у порядку появи посилань у тексті, але в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку. Відомості про джерела, включені до списку, треба давати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Бугуцький О. А. Аналіз економічної ефективності сільськогосподарського виробництва / Бугуцький О. А. – К. : Урожай, 1976. – 264 с. 2. Данилишин Б. М. Эколого-экономические проблемы обеспечения устойчивого развития производительных сил Украины / Богдан Михайлович Данилишин. – К. : РВПС НАНУ, 1996. – 257 с. 3. Жупанський Я. І. Виробничо-територіальні комплекси та їх картографування : [книга] / Ярослав Іванович Жупанський. – Львів : Вища школа : Львівський ун-т, 1976. – 146 с.
Два автори	1. Игнатенко Н. Г. Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез / Н. Г. Игнатенко, Л. Г. Руденко. – Львов : Вища школа : Львовский ун-т, 1986. – 164 с. 2. Месель-Веселяк В. Я. Методологічні і методичні принципи грошової оцінки сільськогосподарських угідь : підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров. – К. : ІАЕ УААН, 1995. – 16 с.
Три автори	1. Носко Б. С. Довідник з агрохімічного та агроекологічного стану ґрунтів України / Носко Б. С., Прістер Б. С., Лобода М. В. – К. : Урожай, 1994. – 332 с.
Чотири автори	1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2006. – 106 с. 2. Деградація ґрунтів та шляхи підвищення їх родючості : [підруч. для прац. с/г, студ. геогр. ф-тів ун-в та с/г вузів та ін.] / Я. О. Мольчак, М. М. Мельнійчук, І. В. Андрощук, В. М. Заремба. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 280 с. – (Волинська обласна держ. адміністрація. Українська екологічна АН, ВДУ ім. Л. Українки).

П'ять і більше авторів	<p>1. Методологічні засади комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів / [Данилишин Б. М, Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. та ін.]. – К. : РВПС України НАН України, 1998. – 161 с.</p> <p>2. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / [Борщевський П. П., Чернюк М. О., Заремба В. М. та ін.]; за ред. П. П. Борщевського. – К. : Аграрна наука, 1998. – 240 с.</p>
Без автора	<p>1. Аграрний ресурсний потенціал Української ССР / [відп. ред. Веденичев П. Ф.]. – К. : Наукова думка, 1988. – 312 с.</p> <p>2. Актуальні питання аграрної політики : [зб. робіт / упоряд.: Шевцов О. та ін.]. – К. : Проект “Аграрна політика для людського розвитку”, 2005. – 407 с.</p> <p>3. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві / [упорядув., ст., пер. і прим. М. К. Шикула]. – К. : Оранта, 1998. – 680 с.</p>
Багатотомний документ	<p>1. Географічна енциклопедія України : [у 3-х т.]. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989– .– (Науково–довідкова серія „Географія” : у 3 т. / голов. редкол.: Бабичев Ф. С. (голова) [та ін.]). . Т. 1 / [відп. ред.: Маринич О. М. (голова) та ін.]. – 1989. – 416 с.</p>
Матеріали конференцій, з'їздів	<p>1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників [“Молодь України і аграрна реформа”], (Харків, 11 — 13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. — 167 с.</p> <p>2. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : матеріали науково–практ. конф. (Луцьк, 22-24 верес. 2005 р.) / Волинський національний ун–т ім. Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2005. – 288 с.</p> <p>3. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. праць / наук. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Вежа, 2004. – 223 с.</p>
Словники	<p>1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. – Х. : Хапімон, 2006. – 175, [1] с.</p> <p>2. Нормативно–правові акти землекористування : [довідник / упоряд.: А. Бородюк, М. Ковальчук, О. Петриченко]. – К. : Академія, 2007. – 320 с.</p> <p>3. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ, термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. – К. : Європ. ун-т, 2007. – 57 с.</p> <p>4. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. – 2-ге вид., оновл. – К. : К.І.С., 2006. – 138 с.</p>
Атласи	<p>1. Атлас Волинської області : 900-річчю Луцька присвячується / [наук. редкол.: Н. В. Бурчак та ін.] ; Комітет геодезії і картографії СРСР [та ін.]. – / [наук. редкол.: Н. В. Бурчак та ін.]. – М. : ГУГК, 1991 – 42 с.</p> <p>2. Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт, дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С. С. Куруленко та ін.]; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. – К.: Варта, 2006. – 217, [1] с.</p>
Законодавчі та нормативні документи	<p>1. Державна програма захисту земель України від водної та вітрової ерозії, інших видів деградації земель на 1996-2010 рр. – Офіц. вид. – К.: Держкомзем України, 1996. – 81 с.</p> <p>2. Державний земельний кадастр України станом на 1 січня 2007 р. – Офіц. вид. – К. : Держкомзем України, 2007. – Книга 1. – 258 с.</p> <p>3. Земельний кодекс України : за станом на 20 червня 2007 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид–во, 2007 – 212, [2] с. – (Бібліотека офіційних видань).</p>

Стандарти	1. Якість води. Словник термінів : ДСТУ ISO 6107-1:2004 – ДСТУ ISO 6107-9:2004. – [Чинний від 2005-04-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 181 с. – (Національні стандарти України).
Каталоги	1. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / [авт.-упоряд. М. Зобків та ін.]. – Львів : Новий час, 2003. – 160 с. 2. Горницька І. П. Каталог контурних карт / Горницька І. П., Ткачук Л. П. – Донецьк : Либідь, 2005. – 228 с.
Автореферати дисертацій	1. Питуляк М. В. Природний агресурсний потенціал Тернопільської області : структура і особливості використання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 „Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів” / М. В. Питуляк. – Чернівці, 2003. – 19 с.
Частина книги, періодичного, продовжуваного видання	1. Заставецька О. В. Комплексний економічний і соціальний розвиток території: теоретичні і методичні основи дослідження / Заставецька О. В. – Тернопіль, ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1997. – 233 с. 2. Паламарчук В. Економічні проблеми природокористування / В. Паламарчук, І. Алмаші, Е. Шелудько // Економіка України. – 1993. – № 7. – С. 89–90. 3. Потапова А. Регіональні особливості продуктивного комплексу Волинської області / Алла Потапова, Ярослав Мольчак // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Вип. 391: Географія. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 173–180. 4. Сучасний стан земель України і заходи для його поліпшення / В. В. Медведєв, С. Ю. Булигін, Т. М. Лактіонова [та ін.] // Вісник аграрної науки. – 1996. – № 12. – С. 5–13.
Електронні ресурси	1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III–IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. – 80 Min / 700 MB. – Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. – (Бібліотека студента-медика) – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера. 2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. – К.: CD-вид-во "Інфодиск", 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану. 2.Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. „Крим-2003”) [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 4. – С 43. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm .

Слід звернути увагу, що для перевірки не приймаються індивідуальні навчально-дослідні завдання, оформлення яких не відповідає вимогам!

ЗАХИСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

До захисту індивідуального навчально-дослідного завдання допускаються студенти, які вчасно здали роботи на перевірку викладачеві. Захищаючий повинен зробити доповідь за роботою, де необхідно відобразити

актуальність теми дослідження, його мету й коротко охарактеризувати результати, отримані за кожним розділом роботи. Після доповіді необхідно відповісти на запитання, які виникли у викладача в процесі перевірки роботи й доповіді та присутніх. За результатами попередньої перевірки роботи та її захисту викладач оцінює роботу.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Максимальна оцінка за роботу складає „десять” балів. Вона може бути отримана, якщо робота виконана, оформлена й захищена на високому рівні, тобто згідно з усіма вище викладеними вимогами.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Риси динаміки розвитку національної економіки України.
2. Економічні кризи країн світу.
3. Понятійно-термінологічний апарат теми дослідження.
4. Зміни галузевої структури економіки України.
5. Типи структури виробництва товарів регіонів України.
6. Трансформаційні процеси і регіональні відмінності у розвитку промисловості.
7. Рівень індустріалізованості областей України.
8. Рівень промислового виробництва в областях України.
9. Рівень екологічної ефективності промисловості.
10. Регіональні відмінності розвитку паливно-енергетичного комплексу.
11. Галузі ПЕКУ.
12. Паливна ланка ПЕКУ.
13. Енергетична ланка ПЕКУ.
14. Групування областей за галузевою структурою ПЕК.
15. Основні напрями трансформації ПЕК України.
16. Динаміка розвитку АПК України.
17. Трансформаційні процеси в АПК.
18. Функціонування сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні.
19. Розвиток державних господарств в Україні.
20. Зерно-промислове виробництво.
21. Бурякоцукрове виробництво.
22. Олійножировий підкомплекс.
23. Територіальна організація виробництва картоплі.
24. Виробництво овочів в Україні.
25. Тваринницько-промислова ланка АПК України.
26. Будівельний комплекс України.
27. Регіональні відміни рівня розвиненості будівельної індустрії України.
28. Інвестиційна сфера регіонів.
29. Обсяги та динаміка інвестицій у регіонах України.
30. Прямі іноземні інвестиції в регіонах України.
31. Фондовий ринок України.
32. Зовнішньоекономічна діяльність України.
33. Стратегічне значення зовнішньоекономічної діяльності для України.
34. Типізація регіонів України за рівнем зовнішньоекономічної активності.
35. Регіональні пропорції зовнішньої торгівлі товарами.
36. Основні напрями поліпшення зовнішньоекономічної діяльності регіонів України.
37. Зовнішня торгівля між Україною та ЄС.
38. Експорт України до ЄС.
39. Імпорт продукції з ЄС до України.

40. Особливості Карпатського регіону.
41. ЕГП – як чинник розвитку Карпатського регіону.
42. Структура господарства Карпатського регіону.
43. Сільське господарство Карпатського регіону.
44. Промисловість Карпатського регіону.
45. Природоресурсний потенціал Карпатського регіону.
46. Екоситуація в Карпатському регіоні.
47. Конкурентні позиції Карпатського регіону.
48. Західно-Поліський регіон в господарському комплексі України.
49. Природно-ресурсний потенціал Західно-Поліського регіону.
50. Господарство Західно-Поліського регіону.
51. Територіальна організація промисловості Західно-Поліського регіону.
52. Сільське господарство Західно-Поліського регіону.
53. Рівень соціального розвитку Західно-Поліського регіону.
54. Роль інвестиційної сфери в економіці Західно-Поліського регіону.
55. Особливості господарства Подільського регіону.
56. Природно-ресурсний потенціал Подільського регіону.
57. Галузі господарства Подільського регіону.
58. Сільське господарство – основа формування АПК Подільського регіону.
59. Місце Столичного регіону в системі макроекономічного районування України.
60. Чинники розвитку господарського комплексу Столичного регіону.
61. Столичні функції м. Києва в економіці України.
62. Мінерально-сировинна база Центрального регіону України.
63. Господарство Центрального регіону.
64. Промисловість Центрального регіону.
65. Сільське господарство – найважливіша галузь економіки Центрального регіону.
66. Особливості ЕГП Причорноморського регіону.
67. Транспорт Причорноморського регіону.
68. Рибна промисловість Причорноморського регіону.
69. АПК Причорноморського регіону.
70. Рівень розвитку Причорноморського регіону.
71. Структура промислового виробництва Придніпровського регіону.
72. ТВК Придніпровського регіону.
73. Сільське господарство Придніпровського регіону.
74. Північно-Східний регіон в національній економіці України.
75. Машинобудування і металообробка Північно-Східного регіону.
76. ПЕК Північно-Східного регіону.
77. АПК Північно-Східного регіону.
78. Донбас – один з найконкурентніших індустріальних регіонів України.
79. Промисловий комплекс Донецького регіону.
80. Елементи територіальної структури промислового комплексу Донецького регіону.
81. Вугільна промисловість Донецького регіону.

82. Донецький регіон в територіальному поділі праці.
83. Спеціалізація промисловості Донецької області.
84. Спеціалізація промисловості Луганської області.
85. Промислові агломерації Придніпровського регіону.
86. Промислові агломерації Донецького регіону.
87. Промислові вузли Донецького регіону.
88. Промислові вузли Придніпровського регіону.
89. Розвиток АПК Донецького регіону.
90. Соціальні проблеми Донецького регіону.

СЛОВНИК

Агломерація міська (від лат. приєднувати) – територіальне утворення, в основі якого лежить певне місто, а також певна сукупність поселень міського типу, сільських та інших поселень, які об'єктивно об'єднані в єдине ціле (складну багатокомпонентну динамічну систему) інтенсивними економічними, у тому числі трудовими та соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними та іншими зв'язками, а також екологічними інтересами. В англійській літературі такі скупчення міст зветься „конурбаціями” (від лат. con – з, разом і urbus – місто), в американській – метро полісами (від грец. metropolis – головне місто, столиця). Як правило, міська агломерація у вигляді цілісного територіального соціально-економічного утворення виникає на базі функціонального і просторового розвитку великого міста-ядра і утворює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти. Виділяють моноцентричні міські агломерації з одним місто-ядром, яке підпорядковує своєму впливові усі інші поселення, розташовані в його приміській зоні, і набагато перевищує їх за своїм розміром і економічним потенціалом, та поліцентричні міські агломерації, що мають кілька взаємопов'язаних міст-центрів, наприклад, агломерації Донбасу. В міських агломераціях обох типів можна досить чітко виділити найбільш густо населене основне або центральне урбанізоване ядро і периферію, що оточує його. Міські агломерації значно відрізняються одна від одної за чисельністю населення, розміром території, кількістю населених пунктів.

Агропромисловий територіальний комплекс – сукупність розташованих на певній території підприємств і організацій, діяльність яких тісно пов'язана з виробництвом, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції. Найважливішими факторами формування агропромислових територіальних комплексів є: потреби у суспільства у продукції агропромислового комплексу в окремих районах; наявність певного рівня соціально-економічного розвитку території, природних умов і відповідного земельного фонду; забезпеченість трудовими ресурсами; рівень розвитку транспортної системи та ін.

Адміністративний центр – поселення яке має законодавчо встановлені функції центру адміністративного управління щодо інших поселень, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району). Функції поселення як адміністративного центру значною мірою визначають соціальну структуру та характер зайнятості його населення.

Адміністративно-територіальна (регіональна) автономія – один із засобів децентралізації державної влади в унітарній державі. Суб'єкт адміністративно-територіальної автономії не має ознак державного утворення. Він має систему самостійно сформованих органів виконавчої і законодавчої влади, які, в свою чергу, мають повноваження з кола питань і у межах, встановлених центром згідно з конституцією держави і чинним законодавством. Прикладом є статус АР Крим.

Адміністративно-територіальна одиниця в Україні – область, район, місто, район у місті, селище, село.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на систему адміністративних одиниць (край, область, провінція, департамент, округ, губернія, земля, воєводство, кантон, волость, повіт, район, громада, місто, село та ін.) відповідно до якого утворюється вертикальна структура органів державної влади і управління, а також здійснюються спрямовані процеси централізації та децентралізації. Необхідність такого поділу постає з потреби представництва вищої державної влади на окремих територіях,

певна географічна віддаленість яких від політичного центру держави унеможлиблює як безпосередню реалізацію функцій та завдань вищої державної влади, так і забезпечення широкого зворотного зв'язку у відносинах між державною владою і громадянами цих територій.

Адміністрація місцева державна – місцевий орган державної виконавчої влади в Україні. У межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Альтернативи регіонального розвитку – варіанти регіонального розвитку, що розрізняються принципово, і прийняття одного з яких виключає прийняття іншого. У регіональній економіці альтернативний підхід обумовлений можливостями застосування різних способів використання спеціалізації території, вибором різних цілей її перспективного розвитку, прогнозами варіантів ресурсного забезпечення розвитку тощо. Висунення альтернатив розвитку зветься також побудовою альтернативних сценаріїв, які відповідають на запитання „Що буде в перспективі, якщо ...?” Метод побудови сценаріїв спершу застосовувався в галузі науково-технічного прогнозування, а згодом став широко застосовуватися в модельних дослідженнях проблем глобального і регіонального розвитку. Опис альтернатив розвитку передбачає повноту набору альтернатив, оцінку їх з нормативних позицій – відповідності поставленим цілям, виявлення позитивних і негативних наслідків. Аналіз можливих альтернатив соціально-економічного розвитку регіонів особливо важливий при розробці стратегії планування територій.

Асамблея Європейських Регіонів (АЄР) – об'єднання близько 300 регіонів з усієї Європи, включаючи країни СНД, яке тісно співпрацює з Радою Європи та інституціями Європейського союзу, і підтримує постійні зв'язки з іншими міжрегіональними асоціаціями. Організована у 1985 році під назвою Ради Регіонів Європи. У Статуті АЄР головною її метою визначається як „політичний голос регіонів Європи”. Складовою її діяльності є програми міжрегіонального співробітництва. Серед завдань АЄР також сприяння регіоналізації в Європі та підтримка принципів субсидіарності та комплементаризму між місцевим, регіональним і національним рівнями, а також наднаціональним (загальноєвропейським).

Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів (Association of European Frontier Regions) – об'єднання, до якого входять як прикордонні, так і транскордонні регіони (близько 40 членів). Створена у 1971 році Асоціація відстоює інтереси своїх членів перед державними структурами, організовує конференції та форуми. У 1981 році підготувала Хартію прикордонних та транскордонних регіонів (змінена і доповнена у 1987 році), у якій, зокрема, підкреслювалося, що прикордонні і транскордонні регіони є рушійними силами регіонального розвитку. Асоціація є дорадчим органом Ради Європи та ЄС.

Асоціація Європейських Регіонів – об'єднання адміністративно-територіальних утворень з країн Європи. Основні напрями діяльності: обмін досвідом управління і господарювання, лобіювання інтересів регіонів в національних і міжнародних організаціях. Виникла у 1998 році. У 2000 році нараховувала 296 членів з 23 країн Європи. Існують також більш дрібні міжнародні асоціації, створені для вирішення конкретних регіональних проблем. Прикладами таких асоціацій можуть бути: 1) Конференція периферійних приморських регіонів (The Conference of Peripheral Maritime Regions). Створена у 1973 році, налічує понад 100 членів. Виконує дві основні функції: виступає за перенесення економічної активності з центральних до периферійних і приморських

територій, а також сприяє спільним ініціативам, що базуються на використанні ресурсів приморських територій; 2) Робоча група традиційних індустріальних регіонів (The Working Group of Traditional Industrial Regions) створена у 1984 році, об'єднує близько 20 регіонів Європи. Є класичним зразком об'єднання за спільними інтересами. Основною її метою є обмін досвідом та зміцнення зв'язків між індустріальними регіонами, лобювання включення до нових пріоритетів структурних фондів фінансування регіонів з падінням виробництва промислової продукції; 3) „Чотири двигуни Європи” (Four Motors of Europe). Створена у 1988 році, об'єднує німецьку землю Баден-Вюртемберг, іспанську Каталонію, італійську Ломбардію і французький регіон Рон-Альпи. Основні напрямки співпраці: розвиток транспортної інфраструктури та комунікацій, співпраця в галузі нових технологій, освіти і науки. У 1995 році підписано документ про спільну європейську стратегію „Чотирьох двигунів Європи”.

Багатофункціональні міста – міста, в яких одночасно концентрується багато галузей господарства і видів діяльності: промисловість, будівництво, транспорт, торгівля, фінанси, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, науки, управління, тощо.

Баланс територіальний – система показників та розрахунків, за допомогою яких встановлюється ступінь урівноваженості (збалансованості) між певними видами ресурсів та потребами в них у межах певної території (зокрема міста). Розділяються на баланси виробничого призначення та соціального спрямування. Баланси економічного призначення розробляються по певних видах економічних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, виробничих потужностей тощо). Особливістю складання балансів економічних ресурсів по всій території є те, що їхня ресурсна частина доповнюється статтею „ввезення” (або „залучення”), а видаткова частина, „потреби”, - статтею „вивезення” (або „надання”). Це пояснюється органічним поєднанням балансу кожного регіону з аналогічними балансами інших регіонів та зведеним балансом певного виду продукції (ресурсів) по всій території країни в умовах реального розподілу праці. Баланси територіальні розглядаються як одно продуктові – по одному виду ресурсів (нафта, бензин, зерно); комплексні – по певній сукупності аналогічних ресурсів, які можуть розглядатися як взаємозамінні у споживанні; між продуктові по схемі міжгалузевого балансу в натуральних показниках. Розробляються як звітні (аналітичні) баланси, так і перспективні для обґрунтування економічної стратегії щодо забезпечення потреб територій певними ресурсами. Територіальні баланси соціального спрямування розробляються з питань, які є основою соціальної політики у регіонах. Це, зокрема, такі баланси, як баланс грошових доходів та витрат населення, баланс соціальної інфраструктури (по окремих позиціях тощо).

Баланс території – система показників, яка характеризує співвідношення території різного функціонального призначення (за сучасним і перспективним використанням) території міста або регіону. Застосовується при розробленні схем планування територій і генеральних планів міст.

Біполярний регіон – регіон міжнародного співробітництва, що формується на базі двох взаємопов'язаних міст різних країн, у вигляді пари близько розташованих міст (відстань менше 100 км) з обох боків державного кордону. Є основним структурним елементом транскордонних регіонів. Ці міста за сприятливих умов можуть набути значення полюсів розвитку у прикордонному просторі держав-сусідів. Прикладами біполярних регіонів у транскордонній зоні України є Львів – Жешув, Ковель – Люблін, Ужгород – Кошице, Чернівці – Сучава, Рені – Галац, Чернігів – Гомель, Харків – Белгород, Луганськ – Каменськ-Шахтинський, Красний Луч – Новошахтинськ, Маріуполь – Таганрог.

Бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Валова додана вартість у регіоні – різниця між валовим випуском регіону та проміжним споживанням в регіоні. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва в регіоні та розподіляються між ними. У національних і регіональних розрахунках використовуються два різні показники і два методи оцінки. Для економіки регіону в цілому результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах; для секторів і галузей випуском і валовою доданою вартістю у так званих основних цінах.

Валовий випуск регіону – сумарна вартість товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць-резидентів регіону в звітному періоді.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) регіону – узагальнюючий показник його соціально-економічного розвитку, що відображає сукупну вартість товарів та послуг (у ринкових цінах), які вироблені в межах регіону за певний відрізок часу. Розраховується як сума валових доданих вартостей галузей економіки плюс податки на продукти за виключенням субсидій на продукти. В Україні розрахунки ВВП здійснюються лише з середини 90-х років із переходом від статистики Балансу народного господарства (БНГ) до прийнятої в усьому світі системи національних рахунків (СНР).

Валовий національний продукт (ВНП) – узагальнюючий показник соціально-економічного розвитку країни, що відображає кінцеві результати діяльності підприємств і організацій сфери матеріального виробництва і сфери обслуговування населення країни. ВНП відрізняється від валового внутрішнього продукту (ВВП) тим, що перший характеризує результати виробництва підприємств і організацій країни, незалежно від того, розміщені ці підприємства на території даної країни, чи за її межами, а другий стосується тільки підприємств, що розміщені на території даної країни.

Валовий прибуток регіону – показник, що характеризує перевищення доходів над витратами, які підприємства регіону мають у результаті виробництва.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – показник, який визначається як різниця між сумою випусків і сумою проміжного споживання в регіоні. Має бути одним з головних показників майбутньої системи регіональних рахунків (СРР), яка повинна розповсюдити принципи системи національних рахунків (СНР) на регіональний рівень. Термін застосовується в Росії. За сутністю ідентичний прийнятому в Україні терміну „Валова додана вартість”.

Вертикальна інтеграція у регіоні – виробниче або організаційне об'єднання, злиття, кооперація, взаємодія підприємств, пов'язаних загальною участю у виробництві та реалізації однорідної продукції або взагалі одного й того ж кінцевого продукту. Об'єднання обумовлюється технологічною або продуктовою кооперацією: постачальників матеріалів, виробників вузлів і деталей, збірників кінцевого виробу, продавців і споживачів кінцевого продукту. Вертикальна інтеграція сприяє просуванню товару на ринок.

Виробничий потенціал регіону – 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити за умови повного використання наявних ресурсів регіону; 2) наявні і потенційні

можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів.

Виробничо-територіальна система – поєднання виробничих підприємств, що характеризується взаємопов'язаним функціонуванням на основі інтеграції та певної територіальної спільності; один з типів виробничо-територіальних комплексів. Складається з елементів, що беруть безпосередню участь у її функціонуванні, і не може функціонувати за відсутністю будь-якого з них. Виробництва, що входять до складу системи, за функціями поділяються на основні (головні), допоміжні та обслуговуючі. Виробничо-територіальні системи класифікуються за їхньою спеціалізацією (в Україні – машинобудівні, паливно-енергетичні, хімічні, агропромислові, лісопромислові, будівельно-індустріальні тощо).

Вільна економічна зона являє собою специфічний вид державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. ВЕЗ функціонують як в країнах, що розвиваються, так і у промислово розвинутих країнах – США, Японії, Німеччині, Англії. ВЕЗ активно утворюються в Польщі, Болгарії, Угорщині. Великий досвід щодо їх утворення накопичено в Китаї. Зараз у Росії відносно активно розвиваються ВЕЗ у Находці (далекий Схід), Калінінградській області і Санкт-Петербурзі.

Вільні економічні зони формуються, як правило, на прикордонних територіях, у морських і річкових портах, міжнародних аеропортах, поблизу основних залізничних і автомагістральних ліній, туристичних центрів, в окремих промислових районах. Створення ВЕЗ сприяє вирішенню таких завдань:

- залучення в економіку країни іноземного капіталу, технологій, форм і методів організації праці, формуванню ринкової інфраструктури для розширення міжнародних економічних зв'язків (у тому числі валютно-кредитних, страхових, транспортних, інформаційних), що дозволить використовувати зони як посередника між світовою економікою і вітчизняним господарством; розвитку експортної бази і росту валютних надходжень;
- прискоренню впровадження науково-технічного прогресу за рахунок як зарубіжних, так і вітчизняних наукових розробок і „ноу-хау” і передачі їх для широкого використання на зовнішній ринок і в свою країну;
- апробації на локальному рівні нових форм господарювання;
- практичному навчанню вітчизняних спеціалістів засобам і методам міжнародного бізнесу міжнародного бізнесу.

В Україні вживається термін „спеціальні (вільні) економічні зони” відповідно до Закону України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”. Згідно з Указами Президента України 1995-1996 років перша в Україні ВЕЗ Північнокримська експериментальна економічна зона „Сиваш”, розташована в АР Крим, включає територію Красноперекопського району, міст Красноперекопська і Армянська загальною площею 141 тис. га. Крім того, Указами Президента України від 1998 р. проголошено створення ВЕЗ у містах Донецької області, Славутичі, Трускавці та Яворівському районі Львівської області, Закарпатській області. Запроваджено спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку (ТПР).

Законодавством створені умови для функціонування 11 ВЕЗ на території 11 міст і запровадження спеціального режиму на території АР Крим та восьми областей. До найбільш підготовлених проектів ВЕЗ, які можуть бути включені до складу програм їхньої розбудови, відносяться проекти створення зовнішньоторговельних зон у Волинській („Інтерпорт Ковель”), Закарпатській („Закарпатська зона на базі транспортного вузла „Чоп-Батєво”), Одеській („Порто-франко” м. Одеса), Львівській („Яворів” на базі аеропорту Краківець) областях, торговельно-виробничих зон у Автономній Республіці Крим (Керч, Феодосія), Одеській („Аджалик”, „Антарктика”), Херсонській та

Миколаївській областях, туристично-рекреаційних зон у Чернівецькій області („Буковина”) та Автономній Республіці Крим.

Галузевий економічний район – територія, що має єдність елементів, які відносяться до однієї або кількох взаємопов'язаних (сполучених) галузей. Таким чином, це район, виділений на основі одного класу господарських об'єктів у межах певної території. При виділенні таких районів використовують одну або кілька провідних ознак, що характеризують територіальне поширення однієї з галузей або виробництв промисловості, сільського господарства, будівництва, соціально-культурного комплексу та ін.

Депресивні регіони (території) – регіони, які принципово відрізняються від відсталих (слаборозвинутих) тим, що при гірших, ніж у середньому по країні, сучасних соціально-економічних показниках, (темпи спаду виробництва у розрахунку на одного жителя, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпеченість населення соціальними послугами, ступінь ротаційності місцевого бюджету, та ін.), у минулому ці регіони були розвинутими, а за виробництвом деяких продуктів посідали провідні місця в країні. Як правило, ці регіони мають досить високий рівень накопиченого виробничо-технічного потенціалу, значну частку промислового виробництва в структурі господарства, відносно високий рівень кваліфікованих кадрів. Однак через різні причини (падіння попиту на основну продукцію або зниження її конкурентоспроможності, вичерпаність мінеральних ресурсів, погіршення геологічних умов тощо) ці регіони втратили своє колишнє економічне значення і відносні переваги. Завдання депресивних територій не можуть бути вирішені власними силами і вимагають втручання держави, отже, депресивні регіони є різновидами проблемних, а їх визначення передбачає проведення незалежної регіональної політики. Тривалість і глибина регіональної депресії значною мірою визначається складом галузей виробництва, криза в яких і є основною причиною розповсюдження депресії на всю економіку регіону. Типовим прикладом депресивного регіону в Україні є старопромисловий Донбас, у якому депресивність регіону значною мірою визначається кризою вугільної галузі.

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямків розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Екологізація регіону – процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів регіону з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях.

Екологічна безпека регіону – стан навколишнього природного середовища у межах регіону, що не загрожує здоров'ю його населення у процесі праці та життєдіяльності

Екологічна рівновага у регіоні – динамічний стан природного середовища регіону, за якого може бути забезпечена саморегуляція і відтворення основних його компонентів – атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, рослинного і тваринного світу.

Економічне районування – науково обґрунтований поділ країни або великого регіону на економічні райони, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці. Економічне районування сприяє раціональному розвитку кожного з районів, раціональному використанню природних умов і ресурсів і в кінцевому підсумку прискореному соціально-економічному розвитку всієї країни.

Економічний потенціал регіону – сукупна здатність галузей народного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати необхідні послуги населенню. Визначається досягненнями науки і техніки, обсягом виробничих потужностей, наявністю транспортних засобів, економічно активного населення, якістю їхньої професійної підготовки, ступенем розвитку галузей сфери обслуговування населення та ін. Формує необхідні умови для утворення експортного потенціалу регіону. Економічний потенціал оцінюється при опрацюванні регіональної стратегії розвитку обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, наявністю наукоємних, інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, ступенем кваліфікації трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та щільністю інженерно-транспортної інфраструктури регіону.

Економічний район – територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має виробничу спеціалізацію і через суспільний поділ праці пов'язана з іншими частинами країни. Економічний район, окрім спеціалізації, характеризується і низкою інших ознак – певним економіко-географічним положенням, своєрідними природними, економічними і історичними умовами, а також комплексністю і потенційними можливостями управління економічною і територіальною структурами.

Євро регіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон. Це співробітництво спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв'язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють цю територію по обидва боки державного кордону.

Житлово-комунальне господарство – одна з галузей економіки міста, яка забезпечує ефективне функціонування житлового та нежитлового фонду. Складається з таких підгалузей: житлове господарство, водопровід та водопостачання, каналізаційне господарство, шляхове господарство, зелене господарство; газопостачання, тепlopостачання, електропостачання, благоустрій та санітарне очищення міста, зовнішнє освітлення міста, система протизсувних заходів, ритуальне обслуговування населення.

Зайнятість населення регіону – система соціально-економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням економічно активного населення регіону робочими місцями та участю його в суспільно корисній діяльності. Обумовлена специфікою природно-економічної зони, етнічним складом населення, формами розселення (місто, село) та ін. Кількісно характеризується рівнем залучення населення або його окремих груп до суспільно корисної діяльності. Зайнятість населення – категорія регіональна. Вона досліджується у межах країни, області, району, міста.

Інвестиційний цикл – комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування галузей і сфер економіки регіону (міста) до завершальної стадії

інвестиційного проекту, наприклад, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, прийняття інвестиційних рішень, планування і проектування.

Регіон – (франц. region, від лат. region – область, район) – територія, яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов’язаністю її складових елементів.

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс економічних, соціальних, екологічних, правових і організаційних заходів, спрямованих на досягнення стабільного розвитку регіонів. Здійснюється з метою забезпечення їх збалансованого економічного і соціального розвитку; досягнення оптимальної (з точки зору економічної ефективності) спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг; подолання депресивного стану окремих територій; ефективного використання наявного ресурсного, економічного, науково-технічного та трудового потенціалу регіонів; створення сприятливого інвестиційного клімату у регіонах; забезпечення їх екологічної безпеки.

Умови регіонального розвитку – ресурси та інші чинники, які впливають на регіональний розвиток або визначають його, проте знаходяться поза межами даного регіону (наприклад, близько або далеко розташовані поклади корисних копалин, ринки збуту, транспортні коридори, морські узбережжя тощо).

Чистий експорт товарів та послуг у регіоні – різниця між експортом та імпортом зовнішньої торгівлі регіону.

Чистий прибуток регіону – показник регіонального розвитку, що визначається шляхом виключення з валового прибутку регіону споживання основного капіталу.

Країни Європейського Союзу

Країна	Повна назва	Дата вступу
Австрія	Австрійська Республіка	1 січня 1995
Бельгія	Королівство Бельгія	25 березня 1957
Болгарія	Республіка Болгарія	1 січня 2007
Велика Британія	Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	1 січня 1973
Греція	Грецька Республіка	1 січня 1981
Данія	Королівство Данія	1 січня 1973
Естонія	Республіка Естонія	1 травня 2004
Ірландія	Республіка Ірландія	1 січня 1973
Іспанія	Королівство Іспанія	1 січня 1986
Італія	Італійська Республіка	25 березня 1957
Кіпр	Республіка Кіпр	1 травня 2004
Латвія	Латвійська Республіка	1 травня 2004
Литва	Литовська Республіка	1 травня 2004
Люксембург	Велике Герцогство Люксембург	25 березня 1957
Мальта	Республіка Мальта	1 травня 2004
Нідерланди	Королівство Нідерландів	25 березня 1957
Німеччина	Федеративна Республіка Німеччини	25 березня 1957
Польща	Республіка Польща	1 травня 2004
Португалія	Португальська Республіка	1 січня 1986
Румунія	Румунія	1 січня 2007
Словаччина	Республіка Словаччина	1 травня 2004
Словенія	Республіка Словенія	1 травня 2004
Угорщина	Республіка Угорщина	1 травня 2004
Фінляндія	Фінляндська Республіка	1 січня 1995
Франція	Французька Республіка	25 березня 1957
Чехія	Чеська Республіка	1 травня 2004
Швеція	Королівство Швеція	1 січня 1995

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУША ІНДЗ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ**

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра географії

**ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ
ЗАВДАННЯ**

**ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНІВ ОБЛАСНОГО РАНГУ
(НА ПРИКЛАДІ ОБЛАСТІ)**

з дисципліни „Економічний потенціал регіону”

Виконав студент
географічного факультету
спеціальності „Економічна та
соціальна географія”
Федоров Сергій Володимирович

Перевірила
кандидат географ. н.,
доцент кафедри географії
Потапова Алла Геннадіївна

ЛУЦЬК – 2011

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандур С. І. Структурна трансформація економіки України: тенденції, соціальні наслідки, перспективи / Бандур С. І., Заяць Т. А., Фащевський М. І. – К. : РВПС України НАН України, 1999. – 268 с.
2. Горленко І. О. Економічні райони України: посібник / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул. – К. : [б. в.], 1999. – 205 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / С. І. Іщук. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Качаєв Ю. Д. Рейтинг інвестиційної привабливості міст України крізь призму приватизаційних процесів у 2000 році / Ю. Д. Качаєв // Економічні есе. – 2001. – Вип. 2(10). – С. 68-81.
6. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посібник / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 728 с.
7. Нагірна В. П. Типізація сільських регіонів України із суспільно-географічних позицій / В. П. Нагірна // Регіональна економіка. – 1998. – № 3. – С. 69-78.
8. Підгрушний Г. П. Особливості, тенденції та перспективні напрямки розвитку промисловості України та її регіонів / Г. П. Підгрушний // Український географічний журнал. – 2000. – № 2. – С. 20-25.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: навч. посіб / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
10. Інтегральна оцінка та порівняння соціально-економічного стану регіонів. Регіони України. Економіко-статистичні порівняння / Я. О. Побурко, С. О. Матовський, Р. В. Павелко [та ін.] // Додаток до журналу „Регіональна економіка”. – 2000. – № 4-5. – 87 с.
11. Поповкін В. А. До економічного районування України // Український географічний журнал. – 1993. - № 2. – С. 55-60.
12. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В. А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – 218 с.
13. Поповкін В. А. Рівні соціально-економічного розвитку регіонів України / Поповкін В. А., Калитенко А. П., Розинка В. О. – К. : [б. в.], 1994. – 78 с.
14. Поповкін В. А. Рівні соціально-економічного розвитку регіонів України / В. А. Поповкін, А. П. Калитенко, В. О. Розинка // Наукові доповіді Національного інституту стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 1994. – Вип. 24. – 77 с.
15. Порівняльний аналіз умов життєдіяльності областей України / М. І. Фащевський, Т. М. Палій, М. П. Немченко [та ін.]. // Економіка України. – 1991. – № 10. – С. 71-76.

16. Проблемы комплексного развития территории / [отв. ред. И. А. Горленко и др.]. – К. : Наукова думка, 1994. – 295 с.
17. Продуктивні сили економічних районів України / [Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Горська О. В., Фащевський М. І. та ін.]. – К. : Нічлава, 2000. – 520 с.
18. Регіональна економіка: [словник-довідник] / О. Д. Богорад, О. М. Тевелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний. – К., 2004. – 300 с.
19. Саушкин Ю. Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика / Ю. Г. Саушкин. – М., 1973. – 320 с.
20. Сбалансированное экономическое, социальное и экологическое развитие территории / [Горленко И. А., Руденко Л. П., Малюк С. Н., Лебедь Н.П.]. –К., 1991. – 56 с. – (Экономико-географические аспекты).
21. Світова економіка / [Філіпенко А. С., Рогач О. І., Шнирков О. І. та ін.]. – К. : Либідь, 2000. – 582 с.
22. Соціально-економічні процеси: методологія дослідження та управління їхнім розвитком / [Мельник П. В., Максименко І. А., Старостенко Г. Г. та ін.]. – Ірпінь : АДПС України, 2000. – 451 с.
23. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С. І., Чернюк Л. Г., Борщевський П. П. та ін.]; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.
24. Трансформація територіальної організації господарства України / Г. В. Балабанов, І. Й. Кравецький, Ю. Д. Качаєв [та ін.] // Український географічний журнал. – 2001. – №3. – с. 81-91.
25. Фащевський М. І. Пріоритетний напрям дослідження географії населення в сучасний період / М. І. Фащевський, М. П. Немченко. // Український географічний журнал. – 2001. – № 3. – С. 91-98.